

YEARBOOK OF THE GEORGE BARIȚIU HISTORY INSTITUTE OF CLUJ-NAPOCA SERIES *Humanistica*

ISSN 1584-4404
humanistica.ro

O sociografie a învățământului școlar clujean în perioada comunistă (1948-1989). Studiu de caz: învățământul în limba maghiară

Zoltán Salánki

Cite this article: SALÁNKI, Zoltán (2022) *O sociografie a învățământului școlar clujean în perioada comunistă (1948-1989). Studiu de caz: învățământul în limba maghiară*, in: 'Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica', Vol. 20, pp. 7-47. DOI: [10.5281/zenodo.7017734](https://doi.org/10.5281/zenodo.7017734)

© 2022: The Publishing House of the Romanian Academy
Journal published online: 2003
Submit your article to *Humanistica Yearbook*

SOCIOLOGIE ȘI ANTROPOLOGIE

O SOCIOGRAFIE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘCOLAR CLUJEAN ÎN PERIOADA COMUNISTĂ (1948–1989). STUDIU DE CAZ: ÎNVĂȚĂMÂNTUL ÎN LIMBA MAGHIARĂ¹

Zoltán Salánki

Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca
Departamentul de Cercetări Socio-Umane

Abstract: *A SOCIOGRAPHY OF SCHOOL EDUCATION IN CLUJ DURING THE COMMUNIST ERA. CASE STUDY: SCHOOLING IN HUNGARIAN. The present study proposes a new insight into the general education in the Hungarian-language in Communist Romania, known through the historiography as being a controversial issue. While the officials of the Communist regime stated that the educational rights of minorities were fully respected, the leaders of the Hungarian community argued that there was a certain educational discrimination. In this respect, the city of Cluj, as a symbolic place and the locus of ethnical identification for Transylvanian Hungarians – achieved through the historical becoming of this settlement –, is therefore an optimal choice to enriching our understanding about education in Hungarian as a mother tongue. After the fall of the Communist dictatorship, due to the lack of data related to the Hungarian language schooling during Communism, most of the surveys relied on scattered evidences and resulted in partial school monographs. The present study, based on extended research carried out at the Romanian National Archives, aims to offer a larger perspective on describing and understanding these past realities. It is also focused on “reading” the schooling evidences of the historical period (schools and pupils enrolled) within the political, socio- economical, demographical, institutional context and especially through the local implementation of educational policies.*

Keywords: Education, School, Mother Tongue Education, Schooling in Hungarian, Cohabiting Nationalities, Ethnical Minorities, Educational Opportunities, Educational Organization System, Levels of Education, Pupils Enrolled.

¹ Studiul de față este un extras, adaptat astfel încât să alcătuiască o lucrare de sine stătătoare, din teza de doctorat *Învățământul preuniversitar în limba maghiară din România: repere clujene (1948–1989). O perspectivă sociologică* (Salánki, 2021).

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

În perioada comunistă, 1948-1989, prefacerile specifice instruirii în limba maghiară au debutat sub auspiciile integrării ei, cu drepturi și obligații depline, în sistemul național de educație. În contextul politic dominat, cel puțin ideologic, de spiritul „cooperării fructuoase”² și al „apropierii dintre naționalitățile conlocuitoare și poporul român”, cât și în baza prevederilor din Constituția Republicii Populare Române, adoptate în 1948 (M. Of. nr. 87 bis din 13 aprilie 1948) și a celor din Decretul nr.175/1948 pentru reforma învățământului (M. Of. nr. 177, partea I din 03 august 1948), comunitatea maghiară era încrezătoare în concretizarea posibilităților de promovare, individuală și colectivă, a expresiei etno-culturale proprii.

Modificarea repetată a cadrului normativ de reglementare legislativă și administrativă a învățământului adresat minorităților s-a materializat în timp prin două tendințe contrare. Prima, spunem noi, releva destructurarea sferei organizatorice, instituționale de la „școli de toate gradele, în limba maternă” în Decretul nr.175/1948, la „învățământul (...) și în limba proprie” în Legea nr. 11/1968 privind învățământul în Republica Socialistă România (B. Of. nr. 62 din 13 mai 1968), iar ulterior, „folosirea liberă în învățământul de toate gradele a limbii materne” în Legea educației și învățământului nr. 28/1978 (B. Of. nr. 113 din 26 decembrie 1978). Cea de a doua tendință indica creșterea duratei de studiu în limba maternă (datorită extinderii și generalizării învățământului obligatoriu, de la 4 ani în 1948, la 10 ani în 1978). Din cauza caracterului contradictoriu și lacunar al legislației primare în raport cu organizarea practică și coerentă a subsistemului de instruire în limbile minorităților, reglementarea învățământului în limba maghiară s-a realizat preponderent în sfera normativă secundară, mult mai expusă intervențiilor discreționare.

Practica instruirii în limba maternă s-a concretizat așadar într-un spectru legislativ fragil și expus ingerinței unor factori precum: politica statală față de minoritățile etnice, politicile de urbanizare, modificările administrative-teritoriale, evoluțiile demografice, dar și prefacerile economice.

Spre finalul perioadei care a însumat patruzeci și doi de ani de învățământ școlar, în pragul răsturnării regimului dictatorial, una dintre nemulțumirile cel mai des invocate de către membrii comunității maghiare privea restrângerea oportunităților de instruire în limba maternă (Antal, 1993; Enyedi, 1990; Illyés, 1982; Joó, 1988; Kovács, 1997; Vincze, 1997, 1998). Suplimentar, Clujul, care în decursul dezvoltării sale istorice a reprezentat o componentă esențială a identificării socio-politice și etno-culturale a maghiarimii transilvănene³, în perioada comunistă a devenit locul disputei

² Pentru un glosar de termeni specifici limbajului comunist vezi: Aurel Sasu, *Dicționarul limbii române de lemn*, Pitești, Paralela 45, 2008.

³ Devenirea orașului și disputele privind asumarea, revendicarea acestuia ca locus identitar al maghiarilor/românilor sunt elocvent evocate în prefața lucrării *Politică naționalistă și etnicitate cotidiană într-un oraș transilvănean*, vezi: Lazăr, 2010.

dintre afirmarea urbei ca centru cultural, administrativ și educațional al românilor și menținerea sa ca nucleu identitar al minorității maghiare.

Problematica învățământului în limbile „naționalităților conlocuitoare” din perioada comunistă a fost evocată în presa vremii: *A Romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959)* [Situția învățământului maghiar în România (1944–1959)]⁴ (Enyedi, 1991, p. 47), în literatura pedagogică: *Educația patriotică a tineretului* (Pascu, 1966), *Învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare în România socialistă* (Dancsuly, 1969), *Învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare din Republica Socialistă România* (Gergely, 1982;), în cea politică: *A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában* [Trei ani de politică a naționalităților în România democratică] (Ministerul Naționalităților, 1948), *A romániai magyar nemzetiség* [Naționalitatea maghiară din România] (Koppándi, 1981), dar și în scrisul istoric: *Dezvoltarea învățământului între anii 1944–1970* (Stanciu, 1971), *Educația, învățământul, gândirea pedagogică din România (Dicționar cronologic)* (Bărsănescu, 1978). Totodată ea a fost o prezență recurentă a discursului oficial: *Dezvoltarea învățământului, științei și culturii în România* (Ceaușescu, 1979), dar mai ales sub forma apologiei ideologice a „apropierii dintre tinerii de toate naționalitățile”.

În circumstanțele manipulării politice a opiniei publice, cunoașterea realităților de zi cu zi a fost mereu cenzurată. De regulă, concluziile expunerilor referitoare la învățământul în limbile minorităților etnice erau aprioric formulate. Structura retorică, expresivă ideologic, era dictată politic în expuneri precum:

„În spiritul acestei politici, învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare se dezvoltă continuu, în același ritm cu progresul general înregistrat de școala românească. Rețeaua învățământului în limbile naționalităților conlocuitoare din R.S. România numără 3303 unități și secții [...]. Această rețea largă satisface cerințele de școlarizare în limba maternă a copiilor și tinerilor aparținând naționalităților conlocuitoare” (Ministerul Educației și Învățământului [ME], 1973, p. 26).

Începând cu anii '70, s-a conturat un curent de sensibilizare a opiniei publice cu privire la reducerea posibilităților de instruire în limba maternă, concretizat prin redactarea unor memorii sau scrisori deschise adresate autorităților statale: *Takács Lajos beadványa a magyar kisebbség problémáiról az RKP országos konferenciájára*. Fogalmazvány (Részlet), Kolozsvár, 1978, Január [*Moșiuinea lui Takács Lajos adresată Conferinței Naționale a PCR*. Redactat (Fragment), Cluj-Napoca, ianuarie 1978] (Vincze, 2003). În anii '80, pe fondul accentuării disputei istoriografice româno-maghiare (Nastasă, 2003) referitoare la tratarea partinică a sensibilei probleme istorice a Transilvaniei, în presa și publicațiile din străinătate au

⁴ Conform autorului, în anii de după reforma din 1948, situația învățământului cu predarea în limbile „naționalităților conlocuitoare” a fost recurent prezentată în articolele presei de partid.

apărut articole, studii și lucrări: *National Minorities in Romania: Change in Transylvania* (Illyés, 1982), *Situația minorității etnice maghiare în România*⁵ (Antal, 1993), care, prin sublinierea limitării învățământului în limba maternă, înfățișau cursul defavorabil pe care l-au luat drepturile minorității maghiare din România. În mod asemănător, evocările istorice referitoare la învățământul minorităților naționale din perioada comunistă, publicate după 1989: *Oktatás [Învățământ]* (Enyedi, 1990), *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944–1948, 1996*. [Excepția de la regulă. Romanul problematicii educaționale maghiare din România: 1918, 1944–1948, 1996] (Kovács, 1997), *A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1989 között*, [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1989] (Vincze, 1997, 1998), acuzau defunctul regim de materializarea unor politici naționaliste, menite să conducă la asimilarea etnoculturală:

„Lichidarea învățământului în limba maternă este un proces de mai multe decenii, aflat actualmente în curs de finalizare. Metoda de bază a acestei politici este fuzionarea forțată a școlilor minoritare cu cele românești sau – după caz – desființarea totală a unor școli de limbă maternă.”
(Antal, 1993, p. 19)

În pofida înfățișării mai amănunțite a prefacerilor educaționale, elaboratele trădau un partizanat ideologic.

Dacă, în general, sursele documentare s-au dovedit a fi adecvate în vederea reconstituirii unui repertoriu statistic al învățământului în limba maghiară din intervalul 1948-1989, care să permită o reevaluare cât mai plauzibilă a evoluțiilor specifice în plan național, pentru arealul clujean situația era diametral opusă. În consecință, majoritatea evaluărilor și studiilor s-au axat mai puțin pe date, optând pentru registrul narativ, care a generat o serie de monografii instituționale parțiale. Demersul investigativ de față oferă o abordare preponderent descriptivă, complementară celor anterioare, deoarece s-a axat pe examinarea semnificației datelor de școlarizare identificate în arhivele documentare disponibile în raport cu contextul social, demografic, legislativ, dar mai ales cu cel organizatoric local, urmărindu-se astfel surprinderea evoluției de ansamblu a parametrilor descriptivi specifici învățământului școlar clujean cu limba de predare maghiară.

Cercetarea noastră se bazează pe multiple surse de documentare precum: studiile privind învățământul în limba maghiară din România, care au oferit și repere ilustratoare pentru centrul educațional transilvănean; monografiile unor instituții școlare clujene cu predarea în maghiară: *Iskolánk története* [Istoria școlii noastre] (Gaal, 1990), *Fejezetek a Kolozsvári Unitárius Kollégium történetéből* [Fragmente din istoria Colegiului Unitarian din Cluj] (Gál, Benczédi & Gaal, 2007), *Az örök iskola: lapok a kolozsvári „Báthory István” Gimnázium történetéből* [Școala perenă: file din

⁵ Studiul menționat a fost publicat inițial în limba maghiară, în periodicul „Katólikus szemle” [„Observatorul catholic“], Roma, 1988, nr. 2. Un an mai târziu a fost republicat în revista „Limes” (organul de presă al grupării dizidente maghiare din România cu același nume), 1989, nr. 1, iar în 1993 a fost din nou republicat în traducere română.

istoria Gimnaziului „Báthory István”] (Tóké, 2003), *A Világítótorony: A Kolozsvári Református Kollégium és Leánygimnázium története* [Farul: Istoria Colegiului Reformat și a Gimnaziului de fete din Cluj] (Kolozsvári & Kovács, 2007); documentele Secției de Învățământ/ Secției de Învățământ și Cultură a Sfatului Popular al Regiunii Cluj (SPRC-SI/SIC, 1950–1965), păstrate la Serviciul Județean

Cluj al Arhivelor Naționale (SJCAN), cele ale fondului Murvai László, aflate în custodia Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN); surse statistice referitoare la arealul local, precum: *Caiet statistic al Județului Cluj* (document inedit) și Anuare statistice regionale identificate în biblioteca Direcției Județene de Statistică Cluj (DJSC), dar și o serie de lucrări de istorie locală⁶. Pe fondul unor circumstanțe nefaste cercetării, rezultate din suprapunerea temporală între perioada de derulare a investigației (2016–2017) și mediatizarea intensă a unor polemici administrative și politice privind învățământul în limba maghiară⁷, cumulată cu externalizarea serviciilor de arhivare de către Inspectoratul Școlar Județean Cluj (ISJC) și declinarea solicitării noastre de documentare de către instituția în cauză⁸, ne-a fost imposibilă inventarierea adecvată a datelor școlare specifice intervalului 1968–1989.

Urmărind reliefaarea caracteristicilor defnitorii metamorfozei școlare clujene, cât și relevarea semnificației acesteia în planul instruirii în limba maghiară, am recurs la delimitarea analitică a trei faze temporale, cu consistență semnificată distinctă: 1948–1955, 1956–1967 și 1968–1989.

2. PERIOADA 1948–1955: UN NOU ORIZONT

Politizare, ideologizare, centralizare, industrializare, educare au fost doar câteva dintre „princiipiile fundamentale” care, în decurs de aproape un deceniu, au produs transformări sociale, schimbând radical configurația societății autohtone. Acest răstimp s-a caracterizat prin procesul de reașezare, redimensionare a claselor sociale, prin schimbarea formei de proprietate și ideologizarea excesivă a vieții de zi cu zi. Dinamica schimbărilor s-a reflectat și în modificarea repetată a Constituției țării, mai întâi în 1948 iar apoi, din nou, în 1952.

⁶ Pentru întocmirea reperelor socio-culturale ale devenirii istorice a Clujului au fost utilizate următoarele surse: *Kolozsvár a századok sodrában: várostörténeti kronológia* [Clujul în vârtejul secolelor: o cronologie istorică a orașului] (Gaal, 2016), *Povestea orașului comoară* (Lucács, 2005), *Istoria Clujului* (Pascu, 1974).

⁷ Vezi: *Volt osztály, nincs osztály* [A fost o clasă, nu mai e] (Márton, 2016); *Mai puțin clase de liceu în Cluj-Napoca, din toamnă. Vezi care sunt școlile afectate* (Pârlea, 2016).

⁸ Invocându-se gradul prea mare de generalitate al cererii adresate, solicitarea a fost declinată de către secretariatul instituției, fără consemnarea scrisă a refuzului. Referitor la motivul invocat, precizăm faptul că, în cererea menționată, erau suficient de clar specificate atât natura documentelor de interes, cât și cea a investigației. Totodată, e de la sine înțeles faptul că, dată fiind imposibilitatea consultării unui volum de inventar al documentelor arhivate, nu puteau fi formulate cereri mai precise.

Centralizarea controlului economic s-a realizat prin multiple reglementări legislative de etatizare și reorganizări teritorial-administrative, după model sovietic. Prin Legea nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ- economică a teritoriului Republicii Populare Române (B. Of. nr. 77 din 8 septembrie 1950), au fost desființate cele 58 de județe ale țării, fiind înlocuite cu 28 de regiuni, compuse din 177 de raioane. În 19 septembrie 1952, prin Decretul nr. 331 (B. Of. nr. 50 din 27 septembrie 1952), numărul de regiuni a fost redus la 18 și, pentru prima dată, a fost creată o entitate administrativă pe criterii etnice, Regiunea Autonomă Maghiară (RAM). În urma acestor schimbări, aspectul teritorial și cel demografic al Clujului s-au modificat substanțial. În decurs de 8 ani, suprafața administrativ-teritorială s-a triplat, înglobând în nou-alcătuita Regiune Cluj părți din fostele județe Sălaj, Someș, Năsăud, Mureș, Turda și Alba. În urma acestor reconfigurări teritoriale, dar și a evoluției demografice, volumul populației a crescut de aproape 4 ori, de la 365.895 persoane în 1948 la 1.259.073 în 1956. Aceste circumstanțe au condus la modificarea structurii etnice a populației regionale, ponderea maghiarilor diminuându-se substanțial. Dacă în 1948, etnicii maghiari reprezentau aproximativ o treime din populația județului, în 1956 alcătuiau numai o cincime din populația regiunii. Această evoluție avea o semnificație aparte în contextul decizional și organizatoric centralizat la nivel regional și statal, deoarece procentele populației de etnie maghiară constituiau un element esențial al estimării nevoilor educaționale.

Preluarea modelului sovietic de dezvoltare economică a debutat prin desfășurarea, între 1951 și 1955, a Primului Plan Cincinal. Acesta a inclus procesul colectivizării agriculturii, inaugurarea șantierelor pentru îmbunătățiri funciare, dar și reorganizarea producției industriale în acord cu principiile economiei centralizate și planificate. Conform documentelor din 1952, contextul social al organizării învățământului era jalonat de „(...) ritmul furtunos de industrializare socialistă”, de „(...) încadrarea de bună voie (...) a sute de mii de țărani în peste 1500 gospodării agricole colective (...)” și de „(...) creșterea avântului maselor populare pentru construirea bazelor economice ale socialismului”. (SJCAN, 1952a, ff. 117–118) În areal local, acest curs s-a materializat prin reorganizarea și extinderea celor 42 întreprinderi din fostul județ Cluj, naționalizate în 1948 (Gaal, 2016, p. 248), dar și prin înființarea unor noi centre de producție precum Întreprinderea „Tehnofrig”, toate aceste schimbări reclamând un aport de forță de muncă suplimentară.

Din punct de vedere demografic, populația orașului a înregistrat un spor de 30%, de la 117.915 locuitori în 1948 la 154.723 în 1956, mult superior față de creșterea cu 10% în plan național. În urma proceselor migratorii interne s-a modificat și compoziția etnică a urbei. Datele recensămintelor din 1948 și 1956 indicau o creștere a populației românești de peste 60%, de la 47.321 locuitori la 74.033, în timp ce, în rândul maghiarilor, sporul demografic a fost de numai 6%, de la 67.977 la 74.155, tendință similară celei surprinse, în rândul acestei minorități, la

nivelul întregii țări. Diferența majoră de evoluție dintre cele două grupuri nu putea fi pusă pe seama sporului natural, indicând mai cu seamă un proces de migrație, spre acest oraș, mult mai pronunțată în rândul românilor decât al maghiarilor.

Semnalul prefacerilor din domeniul învățământului a debutat cu imprimarea unei noi configurații organizatorice, legiferată prin Decretul nr. 175/1948. Complementar etatizării, noile directive politice prevedeau centralizarea decizională. Scopul măsurii era materializarea cât mai grabnică și în mod unitar a unor obiective educaționale, precum: alfabetizarea, creșterea gradului de cuprindere școlară și imprimarea unui caracter practic învățământului, prin dezvoltarea instruirii profesionale și tehnice. Realizarea acestor deziderate a fost promovată în sfera politică și în cea publică prin propagandă ideologică susținută.

Centralizarea decizională. Una dintre caracteristicile prevalente ale organizării și conducerii învățământului, relevate de analiza transversală a documentelor, a subliniat atât dependența totală, din punct de vedere organizatoric, a secțiilor regionale față de forurile centrale, cât și subordonarea lor multiplă.

Până în 1952, planurile de școlarizare au fost dictate de la nivelul central, desfășurarea pe rețeaua de unități, trepte, profiluri și cifre de școlarizare, cu respectarea strictă a obiectivelor trasate de către Serviciul Plan al Ministerul Învățământului Public, fiind aplicată de către secțiile regionale. Acestea aveau menirea de a duce la îndeplinire întocmai sarcinile trasate prin planul de stat. După 1952, s-a trecut la elaborarea planurilor de școlarizare la nivel regional, raional și orașenesc: „Planificarea locală ca etapă de adâncire, dezvoltare și perfecționare a metodelor de conducere planificată a economiei naționale a dat posibilitatea Sfaturilor Populare să întocmească propriile lor planuri, în toate sectoarele de activitate, legate de necesitățile și specificul regiunii, să urmărească mai organizat și sistematic executarea planului, să înlăture o serie de deficiențe direct și în timpul executării planului, să mobilizeze mase de oameni ai muncii în jurul realizării planului” (SJCAN, 1952b, f. 21), dar definitivarea acestora în conformitate cu linia politică trasată la nivel central și aprobarea oricăror rectificări minore, de la suplimentarea sau desființarea unor clase până la determinarea efectivelor de elevi pentru anumite cazuri particulare au rămas prerogativele exclusive ale ministerului. Chiar și după doi ani de încercări de întocmire locală a planurilor de învățământ, situația dependenței totale față de cele impuse de la nivel central era indubitabil exprimată în unele rapoarte regionale: „Cu ordinul nr. 4178/8/1954, am primit planul rețelei școlare și de școlarizare pe anul 1954-1955. Planul a fost defalcat pe raioane și unități școlare” (SJCAN, 1954a, f. 57).

În primii ani de aplicare a acestui model au existat deficiențe notabile, precum: „(...) lipsa de organizare a muncii de planificare în cadrul Secțiilor de învățământ, lipsa unei evidențe a rețelei de unități și a școlarizării, lipsa unei analize a stadiului în care se afla dezvoltarea învățământului în regiune (...), insuficienta orientare în tehnica întocmirii proiectelor de plan, interpretarea mecanică a cifrelor de control primite, legătura insuficientă cu organele de

planificare locală (...)” (SJCAN, 1954a, f. 22). Această realitate conducea inevitabil la dificultăți în aplicarea prevederilor dictate de către Direcția de planificare centrală: „Pentru respectarea întocmai a numărului de clase întâmpinăm unele greutăți” (SJCAN, 1954a, f. 22). Constatând incongruența dintre posibilitățile de dezvoltare regională a rețelei învățământului de 7 ani și sarcinile foarte generoase prevăzute de direcția planificării din cadrul ministerului de resort, Secția de învățământ a Sfatului Regional Cluj cerea: „(...) să reduceți planul de majorare de la 124 unități și 2 secții la 114 secții (cu 12 unități mai puțin) iar numărul de absolvenți de la 22107 la 21000” (SJCAN, 1954b, f. 12). O succintă descifrare a mesajelor transmise de către forurile tutelare evidențiază faptul că elaborarea planurilor locale nu era altceva decât materializarea, cât mai precisă și controlată, a directivelor elaborate la nivel central.

Ideologizarea și politizarea sferei educațional-culturale. Analiza dosarelor de arhivă studiate a evidențiat contextul politic dominat de principiile ideologice populare și democratice, de fidelitatea față de mentoratul sovietic, dar și de conexarea luptei de clasă cu problematica minorităților etnice.

În 1951, prin inițierea Primului Plan Cincinal, a fost demarat procesul de planificare și control al dezvoltării economice și socio-culturale a țării, după model sovietic și cu un accent deosebit pe ideologia luptei de clasă.

Conform discursurilor de apreciere a muncii desfășurate, în anul școlar 1950–1951, pe tărâmul culturalizării maselor și al învățământului public „(...) datorită politicii juste a partidului și guvernului, s-a creat, așa cum arată tovarășul Gh. Gh. Dej, o bază trainică în vederea îndeplinirii planului cincinal în patru ani. (...) Este de neconceput fără ajutorul multilateral și frățesc pe care l-am primit și îl primim în continuu din partea Uniunii Sovietice și a relațiilor noi dintre țările lagărului socialist, acest avânt uriaș” (SJCAN, 1952c, f. 118).

Sub presiunea îndeplinirii cu celeritate a sarcinilor de plan, care prevedeau apropierea cât mai grabnică a „naționalităților conlocuitoare” de „poporul muncitoresc român”, chiar și manifestările firești ale identității culturale erau plăsmuite în mod distorsionat, ca semn al opoziției față de regim și de propria-i ideologie: „Dușmanul de clasă se folosește pentru a lovi în construirea socialismului la noi de arma otrăvită a șovinismului. Astfel chiaburii români, maghiari și sași din satele Hida, influențează tineretul de toate naționalitățile și organizează programe culturale sau dansuri separat, deși linia politicii noastre este ca prin manifestările culturale să apropiem minoritățile naționale de poporul muncitor român” (SJCAN, 1952c, f. 132) [sic!] Acest tip de abordare s-a concretizat, în planul educațional, prin „îmbunătățirea compoziției de clasă”. În Regiunea Cluj, în urma epurărilor „(...) au fost înlăturate un număr de 165 cadre dușmănoase care au pătruns în învățământ ca o consecință a devierii de dreapta” (SJCAN, 1952c, f. 140). Una dintre cele mai semnificative sfere sociale, supuse suspiciunii și neîncrederii conducerii politice în legătură cu nesupunerea față de principiile ideologice marxist-leniniste, era cea religioasă, respectiv biserica, alături de funcționarii, reprezentanții și liderii de seamă

ai diferitelor culte. Chiar dacă, din punct de vedere instituțional, această problemă fusese rezolvată prin decretele din 1948, îndreptate împotriva instituțiilor de susținere a libertății de conștiință și a celei religioase, activitatea de epurare politică urmărea acum diminuarea influenței reprezentanților afiliați confesional, rămași în structurile educațional- culturale. În mod evident, cel mai expus palier față de aceste epurări a fost cel al învățământului, legat în mod tradițional de congregațiile clericale specifice. În urma unor astfel de măsuri era previzibilă o schimbare majoră în sfera învățământului de limbă maghiară, care, până în 1948, a fost organizat preponderent sub îndrumarea bisericii.

Alfabetizarea. Printre obiectivele de prim ordin din această etapă au figurat efortul de alfabetizare, creșterea gradului de cuprindere a populației școlare aferente ciclului primar, extinderea oportunităților de școlarizare din mediul rural și instruirea, în școlile speciale de doi ani și în cele serale, a tineretului sătesc și muncitoresc.

Întocmirea planurilor de școlarizare și a rețelei de unități avea în vedere următoarele capitole: alfabetizarea, instituții preșcolare, școli elementare (clasele I–IV), școli de 7 ani (clasele V–VII), învățământ mediu, școli pentru tineretul sătesc și muncitoresc, școli speciale de orbi, surdo- muți și întârziați mintali, internate și cantine, case de copii și case de pionieri. În conformitate cu prevederile normelor ministerului de resort, aceste școli erau organizate preponderent în mediul urban.

Documentele Secției Învățământ a Sfătuului Popular al Regiunii Cluj au relevat amploarea considerabilă a alfabetizării. În anul 1950-1951, în regiunea Cluj, au funcționat 1.088 centre de instruire a analfabeților, efortul educațional derulându-se pe multiple fronturi: în școlile speciale, în întreprinderi, dar și în cadrul armatei, al unităților militare (SJCAN, 1951, ff. 3–31). Dacă în școala primară erau înscriși, la nivel regional, un număr de 70.175 elevi, ponderea celor cuprinși în anii I și II ai cursurilor de alfabetizare, în număr de 41.525, era de aproape 60%. Situații asemănătoare s-au înregistrat și ulterior, în 1952, ponderea de 50% a procesului de alfabetizare fiind încă mare. Practic, școlile de alfabetizare aveau anual aproape la fel de mulți absolvenți precum cele primare. Datele planificate pentru anul 1953–1954 indicau un raport de 26.200 la 20.000 (SJCAN, 1954a, f. 47), adică din 7 absolvenți ai ciclului primar, 3 erau ai școlilor de alfabetizare. În anul școlar 1954, numărul celor 25.000 de absolvenți ai școlilor de alfabetizare îl depășea pe cel de 23.600 absolvenți din școlile primare (SJCAN, 1954a, f. 6). În 1951, la nivel regional, existau 8 centre urbane și industriale în care funcționau școli de alfabetizare: Cluj, Aiud, Turda, Câmpia Turzii, Zalău, Gherla, Dej și Huedin. Deși datele recensământului populației județului Cluj din 1948 indicau, pentru raionul și orașul Cluj, cea mai mică pondere a neștiinței de carte, aici au fost planificați pentru cursurile de alfabetizare, numai în 1951, 6.667 (16%) dintre analfabeții recenzați la nivel regional (SJCAN, 1951, f. 33). În atari circumstanțe, se confirma aflulul forței de muncă needucate și necalificate înspre centrul zonal.

Din analiza acestei forme de instrucție se desprind atât diferențele semnificative dintre planurile de școlarizare și obiectivarea lor, cât și diferențele majore dintre numărul de înscriși și cei frecvenți. Este notabil în acest sens faptul că, în cazul cursurilor de alfabetizare, frecvența la cursuri a variat de la 50% în 1951 la cca. 75% în 1952, pentru anii următori nefiind specificat acest aspect. Chiar dacă în Primul Plan Cincinal s-a prevăzut finalizarea procesului de alfabetizare până în 1955, modul evaziv de inventariere a acestei formule de legitimare educațională era în măsură să distorsioneze puternic evidențele școlare specifice etapei, indiferent de nivelul administrativ-teritorial luat în considerare. În pofida faptului că evidențele alfabetizării indicau rezultate practice limitate, propaganda politică a înfățișat acest proces ca o remarcabilă realizare a partidului, în sensul creșterii substanțiale a nivelului educațional. Aceste moduri de soluționare a neștiinței de carte subliniau caracterul „forțat” și „ideologizat” al demersului de ridicare socio-culturală a maselor.

Extinderea rețelei școlare. Analiza dosarelor consultate a evidențiat preocuparea autorităților pentru extinderea rețelei școlare, facilitarea accesului la educație fiind un aspect deosebit de relevant atât de discursul ideologic, cât și de legislația vremii, respectiv de istoriografia fenomenului educațional comunist.

Această preocupare s-a realizat preponderent prin comasările efectivelor de elevi pe clasă și prin transformarea școlilor de 4 ani în școli de 7 ani, respectiv a celor medii teoretice în școli profesionale. În urma încurajării de către stat a cuprinderii tuturor copiilor de vârstă școlară într-o formă de învățământ și a creșterii nivelului de școlarizare a populației tinere, în mare parte a școlilor de 4 ani, s-au suplimentat efectivele școlare cu copiii înscriși în clasa a V-a, înființându-se astfel școlile de 7 ani. Conform instrucțiunilor ministeriale din 1953, privind planificarea rețelei școlare la nivel regional, inventarierea unităților de învățământ elementar presupunea cumularea școlilor de 4 ani (clasele I-IV) cu cele de 7 ani (clasele V-VII), curs de zi și seral. Dublarea numărului de instituții de învățământ elementar, în decurs de 2-3 ani, a fost preponderent rezultatul prefacerilor amintite anterior și numai în mică măsură al dezvoltării rețelei, prin construirea și înființarea unor noi școli. Spre exemplu, în anul școlar 1953-1954, în Regiunea Cluj, rețeaua școlilor de 7 ani urma să fie extinsă cu 15 unități (22 de clase a V-a) astfel:

„Acestea din urmă se vor crea prin transformarea școlilor elementare în școli de 7 ani, adăugându-li-se clasa a V-a. (...) Cele 22 clase a V-a (acțiuni noi pe 1 septembrie 1953) vor fi repartizate pentru înființarea unităților noi și a claselor paralele în centrele școlare mai populate (...) ținând seama de următoarele indicații:

în localitățile unde există întreprinderi industriale sau în cele legate de planul de electrificare, precum și acolo unde există șantiere ale marilor construcții socialiste;

în sate, în localitățile de centru, unde există sector socialist agricol sau unde urmează să se dezvolte acest sector;

la orașe, acolo unde există absolută nevoie de aceste școli pentru a cuprinde pe toți absolvenții clasei a IV-a, dând deosebită atenție cartierelor muncitorești” (SJCAN, 1954a, f. 28).

Așadar, acest tip de extindere a nivelului de școlarizare, bazată pe modificarea rețelei școlare, nu a fost însoțită de investițiile necesare lărgirii bazei materiale, soluția adoptată fiind, cel mai adesea, eventuala relocare în alte spații, clădiri: „În general, se vor transforma în școli de 7 ani acele școli elementare care au un număr mare de absolvenți și care funcționează cu un număr mare de posturi de învățători (de la 4–5 posturi de învățători în sus) și care dispun de localuri corespunzătoare” (SJCAN, 1954a, f. 28). Adiacent preocupărilor care priveau învățământul elementar, directivele centrale prevedeau acordarea unei atenții deosebite pentru dezvoltarea așa-numitei școlarizări de completare a studiilor, adică a acelor forme care făceau parte din căile alternative de școlarizare pentru pregătirea cadrelor:

„În atenția Șefului Secției de Învățământ – Pentru a da posibilitatea oamenilor muncii să-și completeze studiile, fără scoaterea lor din producție, Ministerul Învățământului Public intenționează să lărgască învățământul seral prin înființarea școlilor pentru tineretul muncitoresc și sătesc și a școlilor serale pentru maturi. În acest scop Ministerul Învățământului Public a dat secțiilor de învățământ regionale instrucțiunile Nr. 19564/1953, îndrumându-le să ia legătura cu Comitetele regionale de Partid, Comitetele Executiv ale Sfatului Popular, Comitetele Sindicale Regionale, Organizațiile U.T.M și cu conducerile întreprinderilor și ale marilor șantiere, spre a stabili numărul de școli, clase și elevi, în vederea alcătuirii unui plan de școlarizare și rețea de școli pe anul școlar 1953–1954” (SJCAN, 1952b, f. 21).

Pentru a satisface aceste cerințe se efectuau comasări de clase din învățământul de cultură generală: „Astfel, până în prezent, prin comasare/din lipsă de elevi/ au rămas disponibile 1 clasă a VI-a și 2 a VII-a de la școlile de 7 ani, curs de zi (...)” (SJCAN, 1954a, f. 54), locurile, astfel disponibilizate, fiind transferate școlilor serale și școlilor pentru tineretul muncitoresc înființate pe lângă întreprinderi: „Făcând înscrierile la Întreprinderile Ianos Herbach, Unirea și Carbochim sunt înscriși până în prezent (...) Pentru a putea rezolva această problemă cerem aprobarea ca cele 2 clase a VII-a disponibile de la școlile de 7 ani, curs de zi, să fie trecute la secția serală. Marea majoritate a solicitanților care doresc să urmeze clasa a VII-a sunt muncitori din întreprinderi și care doresc să urmeze în continuare clasele VIII-X” (SJCAN, 1954a, f. 55).

Din literatura biografică referitoare la traseele de viață și cele profesionale din timpul comunismului cunoaștem faptul că, în multe cazuri, aceste forme de școlarizare constituiau singurele posibilități de completare a studiilor pentru unii tineri proveniți din familii fără posibilități sau pentru cei proveniți din familii persecutate politic, care, în timpul epurărilor, au fost privați de dreptul frecventării învățământului mediu (Scholten, 2015, p.123), însă aceste excepții, fără îndoială

importante, nu constituie un contraargument puternic al ideologiei mascate care a stat la baza înființării acestor forme de școlarizare.

Pe fondul unor investiții materiale și financiare insuficiente în domeniul învățământului, dar și în condițiile unui trai precar al majorității populației, soluțiile adoptate după 1948 au condus treptat la scăderea calității actului pedagogic și la creșterea abandonului școlar. Acest fenomen, eludat de inventarele și statistica oficială, a fost mascat atât prin evidențierea amplitudinii procesului de alfabetizare și a învățământului pentru tineretul muncitoresc și sătesc, cât și prin evitarea publicării ratelor de școlarizare specifice fiecărei trepte de instruire în documentele statistice ale vremii.

Învățământul în limba maternă. În baza Decretului nr. 175/1948 pentru reforma învățământului s-a declanșat acțiunea de reorganizare administrativă a inspectoratelor școlare. La Cluj, ca și în alte orașe transilvănene, s-au desființat, prin alipirea la direcțiile școlare județene, inspectoratele școlare maghiare. Politicile educaționale urmau să fie dezvoltate preponderent în cadrul aparatului politic central și al ministerelor de resort, iar reglementarea învățământului în limba maternă să fie „modelată” după interesele naționale, nu întotdeauna convergente cu nevoile comunității maghiare.

După prima reorganizare teritorială din 1950, evaluarea nevoilor educaționale în limbile materne ale minorităților, transmiterea acestora către forurile centrale și aplicarea măsurilor decise erau intermediare de direcțiile școlare regionale. Reorganizările teritorial-administrative – motivate de dorința unui control politic și economic – s-au dovedit a fi, de regulă, în defavoarea reprezentării procentuale a minorității maghiare (Diószegi & Süle, 1990, p.68). Aceste realități au lăsat o amprentă semnificativă atât asupra organizării, cât și asupra posibilității de influențare, de către comunitățile locale, a prefacerilor educaționale referitoare la instruirea în limba maternă.

Estimarea nevoilor de școlarizare și învățământul adresat minorităților. Potrivit consemnărilor identificate, în 1953, realizarea proiectelor de școlarizare trebuia fundamentată pe datele recensământului școlar realizat în cursul aceluiași an. Astfel, în cazul școlilor de 7 ani și al celor medii, au fost luate în calcul rețeaua școlară existentă și numărul probabil al absolvenților din ciclurile anterioare, în cazul învățământului elementar de 4 ani ținându-se seama de „numărul total al elevilor din clasa I-a și numărul total al elevilor din clasele I-IV, care trebuie să corespundă cu totalitatea copiilor de vârstă școlară din circumscripțiile respective și a celor rămași neșcolarizați din anii precedenți până la vârsta de 14 ani folosind datele recensământului copiilor între 1–14 ani, efectuat în cursul lunii mai 1953 și schimbările datorate mișcărilor de populație după acea dată” (SJCAN, 1954a, f. 55).

În baza acestor prevederi, dar și în acord cu celelalte documente privitoare la organizarea învățământului, se poate constata cu certitudine faptul că, în politica educațională, învățământul preșcolar nu era creditat cu vreo funcție relevantă, nici din punct de vedere educativ-instructiv și nici ca bază de recrutare sau estimare a

cohortelor de copii care urmau să fie cuprinși în școala primară. Totodată, alături de cuprinderea redusă din învățământul preșcolar, această stare de fapt indica precaritatea respectivei componente a sistemului de educație. Modul succint și expeditiv de tratare a învățământului preșcolar, reflectat în planurile de școlarizare regională, indica mai degrabă rolul de appendice economic și administrativ al efortului de lărgire a forței de muncă prin degrevarea familiei, în general, și a femeilor, în special, de sarcina supravegherii copiilor: „Grădinițele de copii orășenești cu orar normal – acțiuni noi – vor fi înființate cu precădere în centrele industriale și muncitorești, unde femeile muncitoare, la locul de muncă, nu au grădinițe de copii de întreținere...” (SJCAN, 1954a, f. 71).

Dintre puținele indicii semnificative pentru reglementarea educațională în limbile naționalităților conlocuitoare, remarcăm instrucțiunile ministeriale pentru întocmirea planului de școlarizare, care prevedeau că elaborarea sintezelor realizate la nivel local și defalcarea datelor după limba de predare să se producă astfel:

„Unitățile de învățământ mediu (școli medii de 10 ani, școli medii serale, școli pedagogice) care vor funcționa în regiunea Dvs. în anul școlar 1953-1954 sunt cele prevăzute în anexa nr.1, desfășurate pe localități, limbi de predare și cu specificarea numărului de clase VIII-XI (respectiv anii I-IV); se înțelege că la întocmirea formularelor de plan pentru unități (conform anexei nr. 4) Secțiile de Învățământ raionale le vor completa și cu numărul de posturi de învățători și cu numărul de clase V-VII cu care vor funcționa școlile medii în anul 1953-1954, precum și cu numărul de elevi din clasele I-VII” (SJCAN, 1954a, f. 29).

Sarcinile de plan specificate în cadrul instrucțiunilor stipulau necesitatea respectării, pentru funcționarea anilor de început ai claselor din școlile medii de 10 ani, unui număr de 44 elevi, respectiv de 25 elevi pentru școlile serale, iar pentru cele pedagogice de 40 de elevi. Pentru a respecta aproximativ aceleași efective și pentru anii superiori, deciziile forurilor centrale vizau comasările de clase care funcționau cu efective mai reduse. În cazul învățământului elementar, ulterior desfășurării planurilor raionale și orășenești, se stabilea ca secțiile să întocmească „(...) o situație centralizatoare, cu numărul de elevi din clasele I–VII pe clase și limbi de predare”, urmând ca aceasta să fie „înaintată direct Ministerului Învățământului Public – Direcția Planificării-Finanțării (...)” (SJCAN, 1954a, f. 33) în vederea difuzării manualelor școlare.

Rețeaua școlară și cifrele de școlarizare. Transformările educaționale petrecute în oraș în răstimpul dintre reforma învățământului din 1948 și 1956, anul îmbunătățirilor aduse învățământului de cultură generală, au putut fi urmărite, preponderent, în lumina reglementărilor ministeriale, a puținelor date statistice naționale defalcate la nivel de centre regionale și prin unele monografii preocupate cu reconstituirea istorică a acestor realități.

Prima măsură de reglementare educațională cu impact semnificativ asupra învățământului în limba maternă din Cluj a fost Decretul nr. 176/1948 (Monitorul

Oficial nr. 177 din 03 august 1948), publicat la aceeași dată cu Decretul nr. 175/1948 și care prescria trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor care au servit la întreținerea și sprijinirea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional. Aplicarea acestei hotărâri a generat un amplu proces de reorganizare instituțională a învățământului în limba maghiară, deoarece, anterior, o pondere semnificativă a procesului instructiv a fost organizată prin intermediul și cu susținerea cultelor confesionale specifice.

În urbea cu o tradiție educațională confesională de peste patru secole, au fost naționalizate 31 de unități școlare⁹ (14 primare, 17 secundare), și alte 12 instituții, cu imobilele și bunurile, care au contribuit la organizarea procesului instructiv (majoritatea fiind proprietăți ale bisericii). Dintre aceste instituții, 87% sprijiniseră anterior învățământul în limba maghiară. După reorganizarea prin etatizare, liceele maghiare din Cluj au funcționat comasat în 5 imobile aparținând anterior școlilor confesionale naționalizate. Sub pretextul relocărilor, s-a desfășurat curmarea tradițiilor instituțional-școlare ale comunității maghiare. În decursul relocărilor, Școala Normală Maghiară, care, după 1945, a funcționat cu regim mixt (pentru băieți și fete), a fost evacuată din imobilul actualului Liceu „Avram Iancu”, majoritatea elevilor fiind mutați în clădirea fostului Liceu Romano-Catolic de băieți din strada Mihail Kogălniceanu, și redenumită Școala Pedagogică, cu limba de predare maghiară, iar fetele de la Secția educatoare au fost transferate la secția maghiară a Școlii Medii de Educatoare cu limba de predare română. Elevele Școlii Romano-Catolice de Învățătoare („Marianum”) au fost transferate la Școala Pedagogică cu limba de predare maghiară din Oradea, clădirea fostului Liceu Romano-Catolic de fete fiind folosită de Școala tehnică de administrație economică de fete nr. 2, iar ulterior cedată Universității „Bolyai”. Elevele Liceului Maghiar de fete au rămas în sediul fostului Liceu Reformat de fete, care acum găzduia și elevele Școlii tehnice de administrație economică de fete nr. 1, cu limba de predare maghiară. Elevii fostului Liceu Romano-catolic de băieți, cei de la fostul Liceu Reformat de băieți și cei de la Școala tehnică de administrație economică de băieți cu limba de predare maghiară au fost comasați în cadrul Liceului nr. 2, (actualul liceu „Gheorghe Șincai”). În colegiul Liceului Reformat de băieți au fost plasați elevii secției maghiare a Școlii tehnice cu profil căi ferate și prelucrarea metalelor. În colegiul fostului Liceu Unitarian a fost înființată Școala tehnică pentru surori de ocrotire, cu predarea numai în limba română.¹⁰ Această rotație instituțională de transferare a elevilor indica nu atât fractura în plan lingvistic sau etnic, cât manevra îndreptată ideologic împotriva

⁹ Identificarea instituțiilor naționalizate s-a realizat în baza tabelii anexe, parte integrantă din Decretul nr. 176/1948, pentru trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor congregațiilor, comunităților sau particularilor, ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional.

¹⁰ Metamorfoza rețelei școlare a fost sintetizată având în vedere următoarele surse: Decret nr. 176/1948; Decizia CM nr. 378/19 aprilie 1949; *A Romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959)* [Situația învățământului maghiar în România (1944–1959)] (Enyedi, 1991, p. 43–74).

spiritualității și a modelelor educaționale transmise și promovate prin învățământul confesional.

În anul școlar 1948–1949, rețeaua școlară cu predarea în limba maghiară din Cluj totaliza 15 școli elementare (de 7 ani) și 13 școli medii, dintre care 11 licee și 2 școli profesionale. Primele date despre învățământul mediu au fost consemnate în Decizia Consiliului de Miniștri nr. 378 din 19 aprilie 1949 privind Tabloul categoriilor de școli din învățământul mediu, repartizate pe ministerele de resort (B. Of. nr. 21 din 22 aprilie 1949). Conform acesteia, în localitate funcționau un număr total de 30 de școli medii (13 teoretice și 17 tehnice), dintre care 11 (5 teoretice și 6 tehnice) cu predare în limba maghiară. În condițiile unei ponderi de 57% a populației maghiare clujene (indicate de datele recensământului din 1948), rețeaua școlară de învățământ mediu, destinată maghiarilor, reprezenta numai 37%. Ulterior, rețeaua școlară s-a extins, doi ani mai târziu fiind consemnate 24 de grădinițe, 27 de școli elementare și 19 școli medii (5 unități și 14 secții) cu predarea în limba maghiară. Aparentul spor al rețelei școlare medii se datora apariției unor noi secții, cu filieră tehnologică și profesională, în cadrul școlilor mixte româno-maghiare. Între 1949 și 1951, școlile tehnice cu limba de predare maghiară au fost transformate și distribuite în secții ale școlilor tehnice și profesionale mixte.

Așadar, în 1951, în cadrul rețelei școlare cu predarea în limba maghiară din Cluj, erau cuprinși 11.644 de copii și elevi, astfel: 1.563 de copii în grădinițe, 4.462 de elevi în 149 de clase elementare I-IV, 2.240 de elevi în 72 clase V-VII, deci 6.702 de elevi în școli elementare, și 3.179 de elevi, în 98 de clase de învățământ mediu. Dintre aceștia din urmă, 1.419 se instruiău în cele 42 de clase ale școlilor aflate în subordinea MIP și 1.760 în 56 de clase cu profil tehnic și profesional din școli ale altor departamente (ISPMN, 1951, f. 1).

Fiind localitatea cu cea mai numeroasă comunitate de maghiari din țară, Clujul avea și cei mai mulți copii școlarizați în limba maghiară, ceea ce confirma statutul său de centru educațional al comunității etnice respective. În contextul disparității educaționale încă foarte pregnantă dintre rural și urban, ponderea de 5,15% a totalului clujean în totalul celor 226.107 copii și tineri din întreaga țară care se instruiău în limba maghiară, indica o dispersie relativ echilibrată a învățământului în limba maghiară din orașele transilvănene.

După măsurile de restructurare a școlilor pedagogice și a celor tehnice din 1954, rețeaua școlară medie s-a contractat substanțial, dintre cele 12 școli medii din oraș, coordonate de MIP, numai 4 rămânând școli cu predarea în limba maghiară: Școala medie maghiară de băieți nr. 2 (astăzi Liceul „Gheorghe Șincai”), Școala medie maghiară de băieți nr. 1 (astăzi Liceul Unitarian „János Zsigmond”, fostul liceu „Brassai Sámuel”) și Școala medie maghiară de fete (actualmente Liceul teoretic „Apáczai Csere János”). Adiacent, pregătirea viitorilor învățători pentru școala elementară, clasele I-VII, se derula în cadrul Liceului pedagogic maghiar (actualmente Liceul teoretic „Báthory István”) (Enyedi, 1991, p. 13). Aceste realități au fost confirmate și de datele din Tabloul cuprinzând unitățile școlare și clasele de

elevi de la învățământul mediu, aferente anului școlar 1954–1955 (SJCAN, 1954c, ff. 78–79). Conform situației sintetizate în tabelul 1, în oraș funcționau 10 școli medii și 2 școli pedagogice de învățători, dintre care 3 medii și una pedagogică cu predarea în limba maghiară.

Tabelul 1

Tabloul școlilor medii din orașul Cluj după limba de predare în anul școlar 1954–1955

	Total, dintre care	Cu predarea în limba română	Cu predarea în limba maghiară
Școli medii, dintre care	10	7	3
cu secție serală	2	1	1
Clase de elevi, dintre care	88	52	36
clase învățământ seral	17	9	8
Școli pedagogice	2	1	1
Clase de elevi	17	8	9
Total școli medii și pedagogice	12	8	4
Total clase elevi	105	60	45

Conform datelor indicate, în anul premergător recensământului populației din 1956, care pentru orașul Cluj înregistra aproape o paritate etnică¹¹, situația oportunităților de școlarizare din învățământul mediu teoretic, exprimată în numărul claselor de elevi, indica un total de 105 clase dintre care 60 (57%) cu predarea în limba română și 45 (43%) cu predarea în limba maghiară.

Având în vedere faptul că, pe palier național, discrepanțele dintre oportunitățile de școlarizare medie erau mult mai ponderate în raport cu diferențele marcante specifice Clujului, se contura din ce în ce mai verosimilă intenția materializării unei politici, coordonate de la nivel central, focalizate pe ideea apropiierii, de către oficialitățile statale și locale, a centrului educațional transilvănean și dezvoltării unui centru de referință al învățământului românesc.

Adiacent, în condițiile extensiei alternativelor echivalente școlarizării medii (prin înființarea secțiilor serale, a școlilor pentru tineretul sătesc și muncitoresc sau a școlilor de calificare profesională), o condiționare directă și imperioasă se manifesta și prin insuficiența numărului de imobile al rețelei de unități. În ansamblul acestei etape, investițiile pentru construcția de noi școli, în speță în mediul urban, în care se organiza instrucția medie, au fost practic inexistente.

Pe fondul atitudinii unora dintre reprezentanții politici ai comunității maghiare – care inițial au subscris politicilor de generalizare a limbii oficiale în sfera învățământului mediu tehnic și a celui profesional –, manifestarea cursului prefacerilor școlare în defavoarea instruirii în limba maternă a condus la apariția

¹¹ Pentru orașul Cluj, datele recensământului populației din 1956 indicau următoarea compoziție etnică: din 154.723 de locuitori, 74.033 erau români, 74.155 maghiari și 6.535 de alte naționalități, vezi: *Recensământul populației din 21 februarie 1956*, 1959.

unor obiecții, exprimate public, ale comunității maghiare locale cu privire la justetea concretizării politicilor statale.

3. PERIOADA 1956–1967: EXTINDEREA REȚELEI ȘCOLARE

Contextul politic extern și intern din 1956 a dat tonul definitoriu al inflexiunilor ideologice și al prefacerilor socio-economice autohtone specifice acestui interval. Ulterior Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din februarie 1956, în majoritatea țărilor comuniste europene au avut loc mișcări populare care au întărit linia dură a politicii staliniste.

Liderii comuniști români, fideli modelului stalinist de impunere prin represiune a voinței politice, s-au folosit de reverberațiile autohtone ale Revoluției Ungare din 1956 pentru conturarea unui pol de putere cvasi- autonomă față de ingerința politicii moscovite, dar și pentru a contracara și anihila orice doleanță sau manifestare contrară ordinii prestabilite de puterea centrală. La Cluj, printre cei mai afectați au fost unii reprezentanți ai mediului universitar, profesori și studenți, majoritar maghiari, care și-au exprimat simpatia față de cauza mișcării anti-staliniste din Ungaria sau au manifestat rețineri în fața intențiilor de unificări instituționale din învățământul universitar și preuniversitar. Totodată, au fost vizați unii membri ai clerului reformat, catolic și unitarian, care reprezentau un vector important al coagulării și exprimării nemulțumirilor comunității maghiare, dar și membrii clerului greco-catolic, care revendicau repunerea în drepturi a bisericii lor. Intransigența autorităților statale față de orice expresie neconformă noii ideologii și politicii dictate de către cercul tot mai restrâns al puterii centrale a condus treptat la o ezitare ideologică și atitudinală în rândul liderilor comunității maghiare, care oscila între interes local/național, angajare/refuz politic, revendicare/disculpăre (Mândruț, 2000, pp. 790-821). În aceste circumstanțe, modelarea învățământului de limbă maternă a rămas expusă voinței politice centrale.

Sub aspect administrativ-teritorial, în acest interval temporal s-au materializat două intervenții care urmăreau desprinderea României din sfera de influență a U.R.S.S. (Băncilă, 2015), dar și întărirea elementului românesc în cadrul aparatului administrativ din zonele eterogene etnic. Prima măsură, legiferată prin Decretul nr. 12/1956 (B. Of. nr. 1 din 10 ianuarie 1956), prin care numărul regiunilor s-a redus de la 18 la 16, a fost motivată de către puterea centrală, ca fiind o modalitate de creștere a eficienței economice și de renunțare la deciziile arbitrare de administrare, adoptate în anii 1950 și 1952 și impuse de puterea sovietică. Ulterior, prin Legea nr. 3/1960 pentru îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului Republicii Populare Române (B. Of. nr. 27 din 27 decembrie 1960), a fost modificată configurația Regiunii Autonome Maghiare (R.A.M.) și a regiunilor învecinate. Atunci, regiunea Cluj a fost lărgită cu raioanele Luduș și Sârmaș, cu populație majoritar românească.

Considerând că rezultatele economice ale Primului Plan Cincinal au fost nesatisfăcătoare, în 1955 puterea centrală a impus o agendă politico- economică bazată pe reluarea în forță a procesului de colectivizare: „Numărul familiilor țărănești cuprinse în sectorul socialist a crescut de la 382.000 în 1955 la 2.920.000 în 1960 (...)” (Gheorghiu-Dej, 1960, p. 48), proces considerat definitivat în 1962, și pe creșterea investițiilor din industrie: „Succesele deosebite obținute în ramurile industriale hotărâtoare pentru dezvoltarea întregii economii naționale – siderurgia, construcția de mașini, chimia, energia electrică – confirmă justetea politicii partidului, care, călăuzindu-se după învățătura leninistă cu privire la construcția socialismului, înfăptuiește industrializarea țării pe baza dezvoltării cu precădere a industriei grele” (Gheorghiu-Dej, 1960, p. 9).

Până la începutul anilor ‘60, ca urmare a exproprierilor de terenuri și mijloace agrare și a colectivizării din perimetrul orașului Cluj, s-au înființat trei cooperative de producție agricolă: „Înfrățirea”, „Unirea” și „Someșeni” (Gaal, 2016, p. 259). De asemenea, era într-o continuă expansiune platforma industrială clujeană cu întreprinderi precum: „Metalul Roșu”, „Remarul 16 februarie”, „Tehnofrig”, „Carbochim”, „IREC”, „Herbak” (redenumită ulterior „Clujeana”), Fabrica de porțelan „IRIS”, Întreprinderea de confecții „Someșul”, „Farmec”, „Terapia”, fabrica de mobilă „Libertatea”. Dezvoltarea edilitară și cea a domeniului locativ au rămas mult în urma celei industriale. După extinderea rețelilor edilitare din anii ‘50, au început construcțiile de noi spații locative, mai întâi în 1960, pe Strada Horea și în zona Cetățuia, prin ridicarea cartierului Donath (redenumit ulterior Grigorescu), iar, mai apoi, începând cu 1964, edificarea cartierului Gheorgheni. Odată cu materializarea proiectelor de extindere locativă, a început și construcția de noi școli, printre primele fiind Școala medie nr. 15 (azi Liceul de științe ale naturii „Onisifor Ghibu”).

În privința evoluției demografice, această etapă poate fi caracterizată ca fiind una contradictorie. Începând din 1955, în plan național natalitatea a intrat pe o pantă descendentă, tendință oarecum contrară sporului de populație înregistrat după acest an. Până în 1966, s-a înregistrat o scădere de aproape 40% a numărului de copii născuți, de la 442.864, la 273.679. Printre cauzele probabile ale acestei scăderi se înscrie contextul politico-social, caracterizat de autoritarism și sacrificarea creșterii nivelului de bunăstare socio-economică în favoarea investițiilor în mijloacele de producție. Cursul negativ al natalității a fost inversat forțat prin adoptarea Decretului nr. 770/1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii (B. Of. nr. 60 din 1 octombrie 1966), o probă legislativă a intervenției politice primitive în limitarea drepturilor umane, consfințite prin Constituție. Este de reținut că, între recensămintele efectuate în 1956 și 1966, populația țării a crescut cu 9%, de la 17.489.450 la 19.103.163 de locuitori, respectiv că, în același interval de timp, volumul populației de etnie maghiară a sporit cu numai 2%, de la 1.587.675 la 1.619.592 de persoane.

Dinamica demografică indica faptul că, în acest răstimp, orașul Cluj a fost un pol atractiv, populația crescând cu 20%, de la 154.723 la 185.663 de persoane, mai mult decât dublul mediei de creștere în plan național. Aceeași tendință pozitivă se manifesta și în rândul populației maghiare din localitate, care a înregistrat un spor de 3,7%, dar ritmul de creștere era totuși modest în comparație cu evoluția demografică pe plan național sau local. Dacă în 1956, compoziția etnică a orașului Cluj indica un relativ echilibru, având 47,8% români și 47,9% maghiari, în 1966, balanța înclina în favoarea populației de etnie română, care reprezenta deja peste 56% din populația urbei. Aceste evoluții demografice au generat o presiune suplimentară asupra mediului educațional local. Într-un raport din 1962 referitor la estimarea numărului de copii care urmau să fie cuprinși în ciclul primar, se constata: „La recensământul efectuat s-a găsit pe teren un număr de 3100 copii, care rezultat este orientativ, cunoscând că în orașul Cluj în fiecare an școlar au fost primiți mai mulți copii în clasa a I-a decât cei depistați. Această diferență dintre cei depistați și cei înscriși se justifică prin fluctuația populației și mai ales a copiilor, care vin din diferite localități pentru a urma cursurile școlilor” (SJCAN, 1962a, f. 269).

În plan educațional, tonul a fost dat de Hotărîrea Consiliului de Miniștri (HCM) nr. 1380/1956 (CHD nr. 35 din 20 iunie 1956) care, prin renunțarea la modelul pedagogic sovietic, fixa obiectivele și calendarul prefacerilor organizatorice. Articolele sale dispuneau generalizarea învățământului de 7 clase, restructurarea celui mediu și întărirea caracterului aplicativ al instruirii. Totodată, prevederile referitoare la dezvoltarea rețelei școlare legitimau unificarea școlilor „naționalităților conlocuitoare” cu cele românești. În condițiile unui nivel de dezvoltare societală relativ modest, cu investiții mai puțin consistente în domeniul sistemului educațional, dezvoltarea și diversificarea învățământului mediu au rămas preponderent în faza de proiect.

Centralizarea învățământului. Deși centralizarea decizională și controlul administrativ strict își aveau rostul justificat în crearea unui sistem de învățământ unitar la nivel național și accesibil tuturor categoriilor sociale, efectele scontate în acest sens au fost limitate: „Cu toate succesele obținute, se constată totuși că rețeaua școlilor medii de cultură generală este insuficient dezvoltată și repartizată neuniform în cadrul regiunilor. O mare parte a acestor școli este concentrată în orașe, în timp ce în mediul rural sunt încă raioane care nu au astfel de școli” (SJCAN, 1961a, f. 179). Cu toate acestea, autoritățile decidente nu făceau rabat la strictețea planificării centrale: „*Școlile medii de cultură generală* – Având în vedere că în ultimii ani învățământul mediu s-a dezvoltat disproporționat pe regiuni, pentru anul școlar 1959-1960, se va proceda la o distribuire a numărului de clase a VIII-a pe regiuni. Ca urmare, regiunii Dvs., i s-au repartizat, pentru anul școlar viitor 64 clase a VIII-a” (SJCAN, 1959a, f. 78).

O sintagmă deseori utilizată în vocabularul vremii era „realizarea sarcinilor trasate” conform planurilor regionale care, la rândul lor, reprezentau defalcarea procentuală a prevederilor planului elaborat la nivel central: „Studiul rețelei

școlilor de cultură generală și proiectul planului de școlarizare au fost întocmite de Secțiunea învățământ și cultură a orașului regional Cluj după indicațiile cuprinse în circulara M.I.C. și în conformitate cu sarcinile puse în fața învățământului de către Cel de al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român” (SJCAN, 1961b, f. 16).

Neajunsurile reglementărilor și administrării centralizate au putut fi sesizate în repetate rânduri în rapoartele întocmite la nivel regional sau local. Spre exemplu, în cazul evaluării școlarizării și rețelei școlare cerute de minister pentru elaborarea planurilor de școlarizare pentru etapa 1960- 1965, se constatau următoarele situații: „Nu s-au întocmit planurile de școlarizare de perspectivă pentru unitățile școlare din orașul Cluj separat pe unități, deoarece profilul școlilor suferă unele modificări la început de an școlar, pe de altă parte există și fluctuație de elevi dintr-o circumscripție școlară în alta. Întocmirea planului pe unități ar fi însemnat o muncă inutilă, deoarece nu cunoaștem în prezent profilul tuturor școlilor care vor funcționa la începutul anului școlar 1961-1962” (SJCAN, 1961b, f. 18).

Evaluarea circumscripțiilor școlare era de asemenea problematică: „(...) în orașul Cluj nu am putut stabili circumscripțiile școlare, deoarece în urma numeroaselor blocuri ce se construiesc la începutul fiecărui an școlar, problema repartizării elevilor pe școli este una din sarcinile grele ale Secției de învățământ și cultură” (SJCAN, 1961b, f. 16), ca de altfel și cea a rețelei școlare: „În orașul Cluj nu cunoaștem cu precizie numărul unităților ce vor funcționa în anul viitor deoarece este în curs de rezolvare problema formării de unități puternice cu clasele V-VII și cu clasele VIII-XI, care urmează să se definitiveze ulterior împreună cu organele locale” (SJCAN, 1961b, f. 17). *Ideologizarea și polizarea învățământului.* Din cercetarea documentelor specifice acestei perioade istorice se pot desprinde două paliere ale difuziunii ideologiei în învățământ. Unul indica saturarea discursului despre menirea educației și culturii, iar celălalt conducerea activității organizatorice conform prescripțiilor doctrinare.

Referitor la sfera discursivă a muncii de culturalizare și educare depuse de către persoanele însărcinate cu propaganda și agitația politică, într-un raport ministerial din 1958 privind situația învățământului în „limbile naționalităților conlocuitoare”, lipsa calificării unor cadre didactice era creionată prin utilizarea sloganurilor deja consacrate în anii '50: „Totuși, la unele naționalități mai există un număr destul de însemnat de educatoare, învățători și profesori necalificați mai ales la acele naționalități a căror dezvoltare culturală a fost împiedicată sub regimul burghezo-moșieresc (...)” (SJCAN, 1959b, f. 12). La nivel local, într-o „Dare de seamă privind desfășurarea activității instructiv-educative” de la Școala medie nr. 3 cu limba de predare maghiară (actualmente Liceul „Apáczai Csere János”), cel de-al doilea capitol privind „Preocuparea colectivului pedagogic pentru formarea bazelor concepției materialist-dialectice despre lume la elevi” amintea pe larg, exemplificând cu fiecare materie curriculară, munca propagandistică depusă: „Tovarășii învățători și profesori au fost îndrumați să folosească tezele fundamentale ale științei, să folosească obiectul de studiu

respectiv pentru a face o educație materialistă și dialectică, ca fenomenele din natură și societate să fie prezentate în mod științific, de pe pozițiile tezelor fundamentale ale materialismului dialectic și istoric” (SJCAN, 1964a, f. 212). Totodată, mutarea accentului ideologic de pe tezele „reacționare”, „burghez antidemocratice”, „revizioniste” sau „separatiste”, specifice anilor ‘50, înspre cele ale construcției socialiste, național-identitare, integratoare s-a putut observa în preocuparea autorităților de a stabili numărul cadrelor didactice care nu cunosc suficient de bine limba română: „Din totalul de 900 învățători care nu cunosc în suficientă măsură limba română 680 (650 maghiari și 30 germani, sârbi, ucraineni, slovaci) predau limba la clasele lor, iar un număr de 220 învățători (maghiari) nu predau limba română la clasele lor, făcând schimb de ore cu învățători care cunosc limba română. Repartizarea învățătorilor care nu cunosc în suficientă măsură limba română pe fostele regiuni este următoarea: (...)” (ISPMN, 1968, f. 99).

În ceea ce privește materializarea liniei politice în educație, lozincile care „plăsmuiau” tineretul în ipostaza aproape exclusivă de forță de muncă erau la ordinea zilei. Instrucțiunile premergătoare stabilirii planurilor de școlarizare prevedeau faptul că întocmirea balanței contingentelor de copii pe generații trebuia fundamentată pe „(...) datele de populație școlară din regiune și din raioane, urmărind să se arate posibilitățile de pregătire și folosire în munca productivă a tineretului” (SJCAN, 1952b, f. 21). În acest context, orice intervenție în planul reorganizării școlare trebuia aprobată de către forurile politice locale și de către Ministerul Învățământului: „În urma analizei făcute luând în considerare și sarcinile care ni s-au trasat atât de Conferința orășenească de partid Cluj, cât și de organele noastre superioare, am întocmit (...)” (SJCAN, 1964a, f. 191).

Spre deosebire de datele de arhivă specifice perioadei anterioare, documentele intervalului 1959-1967 surprind elocvent transpunerea luptei de clasă în procesul admiterii în școlile medii. Criteriile de admitere erau astfel stabilite încât să fie respectate proporțiile apartenenței sociale prevăzute prin hotărârile politice de la nivel central. Candidații erau diferențiați, atât în funcție de originea socială în patru categorii: „fii de muncitori”, „fii de țărani muncitori” [sic!], „fii de funcționari” și „fii de alte categorii”, cât și în funcție de proveniența din mediul urban respectiv rural (SJCAN, 1959b, ff. 3-21, 84-204). Din dările de seamă asupra examenelor de admitere în școlile medii de cultură generală din orașul Cluj, reiese faptul că, de regulă, elevilor proveniți din mediul rural le era rezervat un procent de cca. 10-20% dintre locurile disponibile. Cu referire la originea socială, cei mai favorizați erau fiii de muncitori, care ocupau cca. 60% din locurile disponibile, iar cei mai defavorizați erau fiii altor categorii sociale – intelectuali, profesori, preoți, medici sau alte categorii profesionale, care nu participau direct la producția de bunuri –, și cărora le revenea numai un procent de cca. 10% din cifrele de școlarizare.

Totodată, în politica educațională elaborată la nivel central, era foarte pronunțat efortul de sporire a membrilor clasei muncitoare prin extinderea învățământului profesional, de meserii, a școlilor de calificare, de ucenici și a celor

agricole. Această intenție reieșea din instrucțiunile de structurare a planului de școlarizare, conform următoarelor capitole: I – Învățământ preșcolar și elementar, II – Școli care recrutează absolvenți de 7 clase elementare, III – Alte forme de învățământ și educație. La capitolul al II-lea erau trecute, în ordinea descrescătoare a importanței conferite de linia educațională trasată de către forurile centrale, următoarele forme de școlarizare: 1) școlile de meserii, 2) școlile agricole, 3) școlile profesionale de ucenici, școlile tehnice și școlile tehnice de maiștri și, pe ultimul loc, 4) școlile medii de cultură generală. Aceste forme de selecție școlară, discriminative social, nu erau o noutate specifică acestei etape, ele fiind prezente într-o formă similară și în intervalul 1948–1955.

Dezvoltarea învățământului de 7 ani. După restructurările educaționale din etapa anterioară, focalizate îndeosebi asupra reorientării învățământului mediu înspre extinderea instruirii profesionale, s-a constatat că deficiențele politicilor privind educația elementară periclitează susținerea formării unei clase de muncitori suficient de bine pregătiți care să poată îndeplini cerințele economice prefigurate în planurile cincinale de dezvoltare. Așadar, în acea etapă, atenția a fost îndreptată către progresul învățământului de cultură generală și dezvoltarea cu deosebire a unei culturi educaționale construite pe generalizarea învățământului de 7 clase: „Școala de cultură generală reprezintă principala verigă a sistemului nostru de învățământ. Gradul său de dezvoltare condiționează direct starea culturală a poporului, iar nivelul de pregătire pe care ea îl asigură absolvenților influențează în mare măsură calitatea învățământului de pregătire a cadrelor” (SJCAN, 1963a, f. 423).

În prima jumătate a acestei etape trebuia să-și găsească finalizarea eficientă și această politică sectorială, îndeosebi în pregătirea forței de muncă:

„În anii școlari anteriori, secțiile de învățământ nu au acordat atenția cuvenită problemei orientării absolvenților de 7 clase către școlile cu caracter practic. (...) Întrucât numărul absolvenților de 7 clase elementare este în continuă creștere, sfaturile populare trebuie să analizeze cu toată răspunderea această problemă și să ia măsuri pentru dezvoltarea rețelei școlilor agricole și de meserii, în care tinerii absolvenți își pot însuși o meserie, potrivit cu specificul economic al fiecărei regiuni” (SJCAN, 1959a, f. 75).

Cum disparitatea dintre mediul urban și cel rural era foarte accentuată, forurile decizionale au recurs la aplicarea succesivă și diferențiată a măsurilor de îmbunătățire a sistemului educațional:

„Învățământul de 7 ani, creație a regimului de democrație populară, s-a dezvoltat continuu, atât prin extinderea rețelei școlare, cât și prin cuprinderea unui număr mai mare de elevi în școlile existente. Începând cu anul școlar 1955–1956, învățământul de 7 ani a devenit general și obligatoriu în orașe, centre muncitorești și localitățile reședință de raioane, iar din anul 1958 s-au legiferat generalizarea și obligativitatea

învățământului de 7 ani și în localitățile din mediul rural care au astfel de școli” (SJCAN, 1961a, f. 174).

Totodată, în conformitate cu măsurile de îmbunătățire educațională trasate de al III-lea Congres al P.M.R. din 1960, a fost introdusă gratuitatea manualelor școlare, iar, pentru o mai bună administrare a domeniului, s-a prevăzut și retrasarea circumscripțiilor școlare: „Stabilirea noilor circumscripții pentru școlile din cuprinsul raionului și elaborarea propunerilor de dezvoltare a rețelei școlilor elementare, de 7 ani și medii, precum și a propunerilor de școlarizare de perspectivă și întocmirea propunerilor de plan de investiții” (SJCAN, 1961a, f. 171).

Era pentru prima dată, de la reformele din 1948, când, în documentele oficiale, se conturau, cu privire la învățământul de cultură generală, atât ideea de perspectivă educațională, cât și conștientizarea nevoii de investiții. În prima jumătate a anilor '60 s-a materializat o inițiativă, temeinic elaborată, de evaluare națională a gradului de dezvoltare a învățământului mediu de cultură generală și a rețelei de unități școlare, dar și de această dată politicile de dezvoltare urbană sau cele privind mutarea populației: „(...) în orașe și centre muncitorești, prin acțiunea de construcții și sistematizare se înregistrează o permanentă mișcare (fluctuație) a populației dintr-un cartier în altul și deci datele cu privire la numărul de copii din fiecare circumscripție vor suferi permanent modificări (...)” (SJCAN, 1961a, f. 172), au provocat dificultăți de estimare a cifrelor de școlarizare: „Ca să avem o situație orientativă am întreprins prin posibilitățile noastre o acțiune în cursul lunii septembrie, (...) pe bază de formulare întocmite de noi am cules datele respective, (...) pe întreaga regiune am obținut cifre care nu pot fi considerate reale” (SJCAN, 1959b, f. 247).

În baza evaluărilor desfășurate la nivel național, s-au prefigurat primele semne ale nevoilor de reforme structurale concretizate în măsurile de definire mai clară a treptelor educaționale și a rolurilor distincte conferite acestora: „Întrucât în orașe, existența claselor I–VII pe lângă școlile medii provoacă, în multe cazuri, neajunsuri în stabilirea circumscripțiilor școlare, precum și o folosire nerațională a bazei materiale, se recomandă sfaturilor populare să ia măsuri pentru a concentra învățământul mediu în orașe, în unități școlare puternice care să funcționeze numai cu clasele VIII–XI, iar clasele I–VII să funcționeze în unități școlare distincte” (SJCAN, 1961a, f. 176).

După 1960, nevoile crescânde din sfera industrială, bazate tot mai mult pe mecanizare și automatizare, „(...) procesul de producție necesită numeroase cadre de muncitori și tehnicieni cu un înalt nivel de cultură generală” (SJCAN, 1961a, f. 176), au determinat autoritățile centrale să acorde importanță educației secundare. În conjuncție cu dezvoltarea învățământului mediu în forma de zi, un accent deosebit a fost pus pe extinderea învățământului seral: „Învățământul seral care și-a dovedit eficacitatea ca mijloc important de pregătire a unui tineret cu temeinice cunoștințe profesionale și de cultură generală va trebui dezvoltat pentru a da posibilitatea tinerilor care lucrează în industrie și agricultură să-și completeze studiile fără a părăsi producția” (SJCAN, 1961a, f. 179).

Situația critică a bazei materiale. Politicile educaționale s-au confruntat mereu cu precaritatea bazei materiale. În urma evaluării inițiate în 1961, se constata: „În urma dezvoltării învățământului, s-au înființat unități și clase în localuri necorespunzătoare. Atât în orașul Cluj, cât și în comune au fost înființate clase de elevi în încăperi necorespunzătoare, neavând suprafața necesară în raport cu numărul elevilor prevăzuți în regulament: (...) organele Sanepidului nu aprobă funcționarea claselor cu efectivul prevăzut (...)” (SJCAN, 1961b, f. 19); „Sălile de clasă folosite de unitățile noastre – în bună parte – nu au fost construite pentru scopuri școlare” (SJCAN, 1961b, f. 19).

În atari condiții, desfășurarea orelor practice și de specialitate sau a celor de gimnastică era aproape imposibilă: „Unitățile noastre (...) nu dispun nici de laboratoare sau ateliere necesare desfășurării procesului de învățământ. (...) Foarte mult se simte lipsa sălilor de gimnastică” (SJCAN, 1961b, f. 19).

Insuficiența spațiilor disponibile nu afecta doar procesul instructiv propriu zis, ci limita practic orice alte activități extra-curriculare: „În orașul Cluj, lipsa sălilor de clasă are o influență deosebit de mare asupra organizării diferitelor acțiuni și activități extrașcolare. În cele 476 de săli de clasă – corespunzătoare și necorespunzătoare – în prezent funcționează 702 clase de elevi la cursul de zi, nesocotind cele 106 clase de elevi de la cursurile serale. Aceasta înseamnă că aproape toate sălile de clasă sunt ocupate atât înainte de masa, cât și după masă” (SJCAN, 1961b, f. 19).

Datele factice vin să confirme că multe dintre directivele trasate la nivel central sufereau o temporizare a materializării lor, în context local neputând fi puse imediat în practică. Situația critică a bazei materiale la acea dată atestă și faptul că soarta învățământului a fost adesea neglijată, supusă unor decizii politice arbitrare, de prea puține ori în concordanță cu nevoile și realitățile socio-economice.

Politica privind învățământul în limbile „naționalităților conlocuitoare”. Pentru învățământul în limba maghiară, etapa analizată a debutat cu intenția autorităților centrale de compensare a prejudiciilor provocate de prevederile legislative adoptate în intervalul 1954–1955. Ca urmare a repetatelor sesizări privind tratamentul inechitabil față de instruirea „naționalităților conlocuitoare”, forurile tutelare au dat curs unor ajustări punctuale și totodată contradictorii.

Înainte de începerea anului școlar 1956–1957, s-a hotărât schimbarea denumirilor unor școli medii, trecându-se de la sistemul numeric la cel al denominației inspirate de personalități culturale emblematice și, pentru a rezolva parțial problema de fond, au fost redeschise sau înființate unele școli sau secții din învățământul mediu de cultură generală. După numai două luni însă, măsurile reparatorii au fost sistate ca urmare a reverberațiilor autohtone ale Revoluției Maghiare din 1956. Retorsiunea autorităților față de cei acuzați de a fi susținut sau simpatizat cauza revoluționarilor maghiari s-a extins și în învățământul preuniversitar, conducând la noi limitări ale acestuia. Recunoașterea acestei realități a fost mărturisită și înregistrată foarte voalat în documentele vremii:

„Față de situația existentă, cele cinci clase a VIII-a în plus, față de anul școlar curent repartizate de Dvs., nu sunt suficiente pentru a satisface nevoile de școlarizare în clasa a VIII-a din centrele muncitorești și nici pentru a satisface cerințele reale ale naționalităților conlocuitoare. Pentru soluționarea echitabilă a acestei probleme și pentru a înlătura greșelile care s-au făcut în anul școlar 1956–1957 în această problemă, cerem să ni se mai acorde o clasă a VIII-a, pentru a fi atribuită pentru școala medie cu limba de predare maghiară din Aiud care are condiții optime de funcționare și un izvor de elevi suficienți” (SJCAN, 1957, f. 126)¹².

În anii '60, conform instrucțiunilor Ministerului Învățământului și Culturii nr. 451/1958, efectivele de elevi pe clasă prevedeau un necesar de până la 30 elevi/clasă la școlile elementare, și 40 elevi/clasă pentru clasele VIII-XI ale școlilor medii, cu un minimum de 25 elevi/clasă pentru clasele V–IX (SJCAN, 1961a, f. 227). Deși recomandările la nivel național prevedeau cifra de 30–40 elevi pentru clasele de început din ciclul mediu, în practica educațională clujeană, indiferent de limba de predare, s-a încetățenit procedura de alcătuire a claselor cu 28 elevi (SJCAN, 1958, ff. 1–2).

Scăderea efectivelor de elevi/clasă avea mai multe cauze. Una dintre acestea era cea a încorporărilor, care afecta îndeosebi învățământul mediu seral. Spre exemplu, dintre cele 7 clase serale periclitare de încorporările militare, numai una era cu limba de predare română (SJCAN, 1964b, f. 161). O altă cauză, care se manifesta pe toate palierele educaționale, era mutarea populației dintr-un cartier în altul. Analizând un raport referitor la această situație, se evidenția din nou faptul că, dintre cele 5 unități școlare care se confruntau cu probleme de efective neconforme cu cifrele specificate în regulamentul de organizare și funcționare a învățământului mediu, 4 școli¹³ erau cu limba de predare maghiară (SJCAN, 1964c, f. 49).

Alți factori perturbatori privind stabilirea și menținerea claselor de elevi din ciclul mediu erau acțiunile de reprofilare și exigențele din ce în ce mai stricte referitoare la respectarea normativelor cu privire la efectivele minime de elevi/clasă. Un exemplu elocvent este dezvăluit în corespondența, înregistrată în 28 ianuarie 1965, dintre forurile tutelare orășenești și cele regionale referitoare la cazul Școlii medii nr. 3 cu limba de predare maghiară:

„La ordinul dvs. nr. 45.813/1964 în legătură cu suplimentarea planului de școlarizare aprobat pe anul școlar 1964/1965 cu cinci clase IX-XI, raportăm următoarele: Una din aceste clase a fost repartizată Școlii medii nr. 3 pentru scindarea claselor a X-a în secție umană și reală. În ordinul dvs. precizați că aceste clase trebuie să funcționeze cu un

¹² În orașul Aiud care, la acea vreme, făcea parte din regiunea Cluj, funcționa unul dintre cele două centre educaționale de pregătire pedagogică a cadrelor didactice pentru învățământul în limba maghiară, celălalt centru educațional de acest fel fiind la Târgu Mureș – centrul Regiunii Autonome Maghiare.

¹³ Conform datelor din dosarele consultate, erau afectate de problema efectivelor clasele cu predarea în limba maghiară de la următoarele școli: Școala medie nr.1 „Ady-Șincal”, Școala medie nr.16, Școala de 8 ani nr.1, Școala de 8 ani nr.14 și Școala de 4 ani nr.8.

efectiv de 30 de elevi. Școala medie ne informează că nu îndeplinește această condiție. În cele 3 clase existente au un efectiv total de 81 elevi din care 29 elevi în clasa reală și 52 elevi în două clase umane” (SJCAN, 1964c, f. 172).

Motivul cel mai probabil al situației delicate în care se afla învățământul în limba maghiară, cel al trecerii elevilor de la secția maghiară la cea română, era amintit într-o cerere adresată la 27 februarie 1964 de către forurile tutelare orășenești către cele regionale, document prin care se cerea menținerea unor clase cu efective reduse, deoarece: „În urma mutării familiilor dintr-un cartier în altul în orașul Cluj și trecerea unor elevi de la secția maghiară la secția română efectivele claselor de elevi existente la începutul anului școlar 1964-1965 au suferit modificări simțitoare (...)” (SJCAN, 1964c, f. 49). În ce măsură aceste transferuri au fost și unele „forțate” (asociate strămutărilor de familii dintr-un cartier în altul), a constituit întotdeauna un subiect controversat; în documentele oficiale, însă, nu au rămas indicii directe în acest sens. Conform prevederilor în vigoare, copiii trebuiau înscriși în școlile aparținătoare circumscripțiilor de rezidență, iar în cazuri întemeiate – precum lipsa locurilor disponibile în școlile de repartitie sau lipsa predării în limba maternă – exista posibilitatea înscrierii într-o altă unitate. Însă această din urmă oportunitate depindea atât de decizia consiliilor școlare de acceptare, cât și de intervenția autorităților politice și administrative locale implicate în organizarea educației. Având în vedere faptul că, de ani de zile, politicile educaționale favorizau extinderea învățământului în limba oficială, devine lesne de înțeles cum, pe fondul mutării familiilor dintr-un cartier în altul, dar și ca urmare a strategiilor familiale de școlarizare a copiilor – în condiții cât mai confortabile și prin care să se evite disputele cu autoritățile politice –, trecerea elevilor de la formele de școlarizare în limba maternă la cele în limba română era uneori rezultatul unor politici concertate, dictate de forurile ierarhic superioare.

Un indiciu în privința faptului că atât scăderea oportunităților de școlarizare în limba maternă, cât și modul distorsionat de abordare a nevoilor educaționale specifice „naționalităților conlocuitoare” erau efectele unor politici centrale bine definite, a fost identificat în documentele regionale referitoare la realizarea recensămintelor copiilor; în documentele de arhivă consultate s-au păstrat referiri numai la cele efectuate în 1953, 1960 și 1963.

Dacă recensarea din 1953 era amintită doar ca bază a pregătirii planurilor de școlarizare, în cazul celor realizate în 1960 și 1963 s-au păstrat și date concrete ale recensării. În raportul privind circumscripțiile școlilor de 7 ani și medii, în anul școlar 1960-1961, din orașul Cluj (SJCAN, 1961b, f. 32), era prezentată situația copiilor născuți între 1954 și 1960, iar dosarul referitor la întocmirea recensământului copiilor în vârstă de 1-15 ani din toamna anului 1963 (SJCAN, 1963b, ff. 33-35, 121-135) detalia cuprinderea școlară a celor născuți între 1948 și 1962. Din actele consultate și, mai ales, din centralizatoarele pe orașe, raioane și regiuni reieșea faptul că, de regulă, pentru gruparea populației recensate s-au folosit 5 indicatori: vârstă,

sex, mediul de proveniență (urban-rural), forma de cuprindere în instituțiile educative (preșcolar, elev la școli primare, la cele de 8 ani, la cele medii) și limba de predare (română, maghiară, germană). E de presupus că utilizarea acestui indicator în locul altora, consacrate și recunoscute în practica demografică, precum etnia sau limba maternă, era o modalitate de camuflare a faptului că în elaborarea politicilor educaționale referitoare la limba predării autoritățile nu erau dispuse să respecte criteriul compoziției etnice a populației, mai ales că realitățile specifice, la nivel local, privind „naționalitățile conlocuitoare” erau cunoscute. (Spre exemplu, pentru elaborarea unui plan centralizat la nivel național privind dezvoltarea învățământului de cultură generală, se solicita întocmirea situațiilor la nivel local subsumând inclusiv „(...) schițele raionului cu circumscripțiile școlilor de 7 ani și medii în anul școlar 1964-1965, pe limbi de predare” (SJCAN, 1961a, f. 177)).

Suplimentar, politica educațională în domeniul învățământului în limba maternă se realiza și în baza unor ordine transmise prin telefon, modalitate care permitea „evaporarea” urmelor materiale ale deciziilor administrative : „Urmare ord. dvs. telefonic din 12 decembrie 1962, înaintăm alăturat situația anexa nr.1 privind învățământul de cultură generală cursuri serale în anul școlar 1963-1964 pe limbi de predare (...)” (SJCAN, 1962b, f. 101) sau „Urmare la nota dvs. telefonică, alăturat vă înaintăm tabelul privind școlile de 4 ani, de 7 ani și medii care funcționează ca unități independente, cu limba de predare maghiară și germană” (SJCAN, 1961a, f. 160). La aproape un deceniu de la „directivele de unificare” a școlilor, trasate în 1956, s-a ajuns la o prezență mult mai mare a limbii române ca limbă de predare: „Unitățile noastre școlare în orașul Cluj – în majoritatea lor – funcționează cu secții în limba de predare română și maghiară (...)” (SJCAN, 1961b, f. 16).

Unificarea instituțiilor, promovată de autoritățile statale pe toate palierele școlare și desfășurată la adăpostul unor butade precum „înfrățirea naționalităților conlocuitoare cu poporul român” sau „apropierea tineretului muncitoresc de toate naționalitățile”, avea și rațiuni pragmatice (la nivel local), care agravau supradeterminările (naționale) de ordin politico-ideologic. Unul, specific zonelor transilvănene cu populație eterogenă etnic, era accesul mai facil al populației românești la resursele limitate, reprezentate de baza materială a educației care, până în pragul anilor '60, nu a beneficiat de îmbunătățiri substanțiale. Un alt motiv era dorința elitei politice românești locale de a-și apropia puterea administrativă și decizională din sistemul de învățământ, dar și din alte sfere instituționale, deziderate care, dublate de neîncrederea manifestată față de „naționalitățile conlocuitoare”, generau situații defavorabile comunității maghiare clujene. Din consultarea unor documente înregistrate în anul 1960 la Secția de Învățământ orășenească privind decizia de numire a directorilor la unele școli de 7 ani, în marea lor majoritate școli mixte româno-maghiare, reieșea faptul că, dintre cei 14 directori numiți, mai puțin de o treime (numai 4), erau etnici maghiari (SJCAN, 1960, ff. 78–81). O situație și mai elocventă privind adversitatea autorităților față de reprezentarea etnică la nivel

administrativ și decizional, dar și în legătură cu aservirea învățământului de limbă maghiară, apărea în 1964, în cazul Școlii medii „George Coșbuc”, unde toate cele 13 clase VIII-IX cu limba de predare maghiară aveau diriginți români (SJCAN, 1964a, ff. 234-236). În condițiile unor politici sectoriale care nu răspundeau nevoilor educaționale ale comunităților etnice, învățământul maghiar din Cluj intra, treptat, în declin.

Rețeaua școlară și școlarizarea. Un exemplu tipic al metamorfozei școlare, caracterizată de ambivalență și incertitudinea proiectivă, cel mai des invocat în scrisul istoric maghiar, a fost cazul fostului Liceu Reformat (care dispunea de două sedii, școala veche/gimnaziul de pe actuala str. Kogălniceanu și sediul nou/liceul de pe actuala str. Avram Iancu, în prezent sediul Liceului „Gheorghe Șincai”). Redenumit, după etatizarea din 1948, Liceul maghiar de băieți nr. 2, a fost, din nou, redenumit în 1956 în Școala medie nr. 2 de băieți, cu limba de predare maghiară. În același an, în sediul școlii vechi este mutată Școala medie nr. 2, română, iar în 1957 școala maghiară este redenumită Școala medie „Ady Endre”. În 1959 Școala medie nr. 2 română este redenumită Școala medie „Gheorghe Șincai”, iar ulterior, în același an, cele două au fost unite sub denumirea de Școala medie „Ady-Șincai”. Odată cu creșterea cifrelor de școlarizare de la secția română, școala cu limba de predare română preia sediul nou, secția maghiară fiind transferată în sediul vechi. Spre finalul epocii comuniste, restrângerea forțată a cifrelor de școlarizare a liniei maghiare de studii a permis funcționarea doar a unei singure clase de învățământ liceal, care ulterior, în 1990, a fost desființată.

Această involuție poate fi constatată și dacă ne uităm, comparativ, la datele asupra situației rețelei școlare clujene, din anul școlar 1957-1958, respectiv 1960-1961. Consultând dările de seamă privind admiterea în clasa a VIII-a la școlile medii, a rezultat că în anul școlar 1957-1958 în oraș erau 7 școli medii românești, 5 maghiare și mixte româno-maghiare (SJCAN, 1958, ff. 1-2).

Tabelul 2
Sinteză privind admiterea în școlile medii din orașul Cluj, anul școlar 1957-1958

Școli după limba de predare	Elevi prezenți la examen		Elevi admiși		Pondere a celor reușiți la examen
	Unități	Procent	Unități	Procent	
Școli medii limba română	618	49%	415	48%	67%
Școli medii limba maghiară	639	51%	443	52%	69%
Total	1257	100%	858	100%	68%

Cei admiși în școlile românești erau într-un număr relativ apropiat de cel al admișilor în școlile cu predarea în limba maghiară: 415, respectiv 443, cifrele de școlarizare indicând o relativă paritate, 48% erau la școli cu limba de predare română și 52% la școli cu limba de predare maghiară. De, asemenea, numărul celor

prezențați la examen și implicit procentul de reușită au fost similare: 618 (67%) români, respectiv 639 (69%) maghiari.

Comparativ cu situația specifică finalului etapei anterioare (anului 1955), evidențele școlare indicau o îmbunătățire a rețelei școlare, respectiv a oportunităților de instruire în limba maternă; existau o unitate și două secții suplimentare față de cele 4 școli raportate anterior.

Doi ani târziu, în evidențele anului școlar 1960–1961, dintre cele 16 școli medii clujene, acum 4 erau românești, 3 maghiare și 11 mixte (SJCAN, 1958, ff. 1–2). Unificările școlare efectuate în anii precedenți au condus treptat la înclinarea balanței în favoarea școlarizării în limba română, tendință sesizabilă, conform sintezei din Tabelul 3, mai ales în cazul școlarizării gimnaziale și al celei primare. În aceste cazuri, din cifrele de școlarizare, cca. 60% le reveneau românilor și 40% maghiarilor.

Spre finalul acestei etape, pe fondul unei tendințe demografice descendente, defavorabile comunității maghiare locale, conjugarea unui început de marginalizare politică, administrativă și economică a membrilor acesteia, cu accentuarea ideologiei național-comuniste, adesea acuzatoare la adresa insuficienței cunoașterii a limbii române, prefigurau o evoluție mai puțin înfloritoare a educației în limba maternă.

4. PERIOADA 1968-1989: INSTRUIREA LICEALĂ PENTRU TOȚI

Substratul prefacerilor socio-economice specifice primilor ani din intervalul 1968–1989 a fost determinat de efervescența politică internă și externă caracteristică celei de a doua jumătăți a deceniului șase. În 1965, Nicolae Ceaușescu a fost ales în funcția de secretar general al PMR. Ulterior, disputele asociate consolidării poziției sale politice au condus la excluderea sau marginalizarea unor membri de vază ai partidului. În 1968, prin vocea noului lider, România a dezaprobat public intervenția trupelor Pactului de la Varșovia împotriva Primăverii Pragheze. Astfel, acreditată fiind cu o viziune reformatoare, noua gardă conducătoare a beneficiat de o deschidere economică și culturală față de țările occidentale.

În atari circumstanțe, dar și datorită eforturilor de acumulare economică din etapa precedentă, acum a fost sesizabilă o îmbunătățire a nivelului de trai, acompaniată și de o relaxare socio-culturală. Ulterior, timp de un deceniu, stabilitatea socio-politică și economică a fost proclamată într-o nouă orientare ideologică, cea a național-comunismului, întemeiată pe o nouă interpretare a „devenirii și propășirii societății românești”. Neadekvarea strategiilor de dezvoltare a țării la tendințele economice internaționale, dar și marginalizarea diplomatică și politică a României survenită pe fondul radicalizării ideologice a liderului bucureștean, au generat, începând cu anii ‘80, debutul unei etape de criză economico-financiară, răsfrântă asupra populației prin restrângerea drepturilor cetățenești, a libertății de exprimare, dar și printr-un trai din ce în ce mai precar.

Prevederile noii Constituții adoptate în 1965, dar și reglementările administrative și economice ulterioare au evidențiat din ce în ce mai accentuat delimitarea față de controlul moscovit. Prin Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România, s-a reglementat organizarea administrativă a țării pe județe și municipii, ca și centrele administrative ale județelor, criteriul fundamental de delimitare a acestora fiind „(...) dezvoltarea armonioasă din punct de vedere economic” (B. Of. nr. 17 din 17 februarie 1968). În baza prevederilor acestei legi, au fost create 39 județe, fiind totodată desființată R.A.M. Din punct de vedere teritorial, județul Cluj, cu centrul administrativ în municipiul Cluj, s-a redus semnificativ față de fosta regiune cu același nume. Suprafața noului județ cuprindea, în linii mari, teritoriul fostelor județe Cluj și Turda și o mică parte a județului Someș de dinainte de 1948. Centrele urbane județene erau acum Cluj, Turda, Gherla, Dej și Huedin. Urmărind concretizarea grabnică a sarcinilor de reînnoire culturală trasate prin Tezele din iulie (discursul lui Nicolae Ceaușescu adresat în fața Comitetului Executiv al Partidului Comunist Român în 6 iulie 1971, cu cele 17 „Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii”) și totodată reinterpretarea istoriei poporului român, la sugestia unor istorici fideli noii orientări ideologice, liderul partidului a hotărât, în 1974, redenumirea centrului administrativ Cluj în „Cluj-Napoca”. Acest demers era unul politic cu dublă semnificație. Pe de o parte, accentua originea latină a urbei, iar pe de altă parte, legitima abila manipulare a proceselor migratorii din precedentele două decenii, care au condus la modificarea compoziției etnice în favoarea elementului românesc. După această corecție nu doar simbolică, configurația administrativ-teritorială a județului a rămas neschimbată până în zilele noastre.

Tabelul 3

Școli medii în orașul Cluj, anul școlar 1960-1961, elevi și clase

Limba de predare	Clasele I–IV				Clasele V–VII				Clasele VIII–XI				Total			
	Elevi		Clase		Elevi		Clase		Elevi		Clase		Elevi		Clase	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Română	2.857	61	87	56	2.403	62	83	60	2.660	53	71	52	7.920	59	241	56
Maghiară	1.790	39	68	44	1.457	38	56	40	2.321	47	65	48	5.568	41	189	44
Total	4.647	100	155	100	3.860	100	139	100	4.981	100	136	100	13.488	100	430	100

Tabelul 4

Învățământul de toate gradele (învățământ de zi, seral și fără frecvență), în orașul Cluj (Cluj-Napoca), 1965–1986

	1965–1966	1980–1981	1985–1986
Unități școlare	144	180	164
Elevi	38.223	66.321	69.159
Personal didactic	4.075	5.938	5.059

Tabelul 5

Evoluția numărului de licee și elevi înscriși, orașul Cluj (Cluj-Napoca), 1965–1986

Licee	Număr de unități					
	1965–1966		1976–1977		1985–1986	
	Unități școlare	Elevi	Unități școlare	Elevi	Unități școlare	Elevi
industriale	3	894	13	13.311	20	19.685
agro-industriale	–	–	–	290	–	716
economice	–	–	2	2.107	1	1.250
pedagogice	1	579	1	615	1	144
de artă	3	1.373	1	1.720	1	389
Licee			1977–1978		1985–1986	
matematică-fizică			5	3.968	3	1.905
științe ale naturii			1	72	1	268
filologie-istorie			1	1.778	1	682

Din perspectivă economică, primii cincisprezece ani au fost prielnici progresului economic și edilitar, reflectat și în bunăstarea populației, însă, începând cu anii '80, procesul de dezvoltare, bazat îndeosebi pe investiții în industria grea, derularea proiectului de sistematizare rurală și sistematizarea excesivă din mediul urban au condus la o scădere accentuată a calității vieții populației. În 1970, la Cluj, a fost înființat Combinatul de Utilaj Greu, o întreprindere modernă axată pe producerea de echipamente energetice. Până în 1985, prin extinderea cu turnătorii de fontă și oțel, forjă, fabrică de oxigen și alte unități de realizare a utilajelor destinate industriei grele, s-a constituit o veritabilă platformă industrială. În tandem cu aceste evoluții s-a conturat și încetățenit fenomenul navetismului muncitoresc și, totodată, s-a intensificat fenomenul mobilității socio-profesionale. Pentru a asigura spațiul locativ al populației aflate în continuă creștere, au continuat lucrările de extindere a cartierului Gheorgheni, în 1970 a fost demarată construcția cartierului Mănăștur, iar în 1980 cea a cartierului Mărăști.

Din punct de vedere demografic, această etapă a fost una remarcabilă. Adoptarea Decretului nr. 770/1966 a condus, începând cu anul imediat următor, la dublarea cifrelor de nașcuți-vii, tendință menținută până în anii '80. Pentru estimarea¹⁴ evoluției demografice, au fost invocate datele evidenței Direcției Județene de Statistică Cluj (DJSC, 1985-1986, p. 6), care pentru anul 1989 indicau, pentru municipiul Cluj-Napoca, un număr de 317.914 locuitori. Populația de etnie maghiară a orașului a fost estimată ca reprezentare procentuală a mediei dintre ponderile în populația urbană relevate de recensămintele din 1977 și 1992. Astfel, s-a aproximat un număr de 83.657 locuitori de etnie maghiară. Pentru palierul național, estimarea¹⁵ populației de etnie maghiară indica un total de 1.828.974 persoane. Având în vedere aceste date, putem estima că, în intervalul 1966-1989, în plan național, populația a crescut de la 19.103.163 la 23.151.564 locuitori, ceea ce a însemnat un spor de 17%. În același interval, populația maghiară a crescut de la 1.619.592 la 1.828.974 locuitori, marcând un spor de 11%. Pe plan local, populația orașului a crescut de la 185.663 la 317.914 locuitori, adică un spor de 42%. Cea mai modestă evoluție a fost înregistrată în rândul populației maghiare clujene, cu un spor de numai 8%, respectiv o creștere de la 76.934 la 83.657 locuitori. Deși în raport cu celelalte perioade studiate, acum s-au înregistrat cele mai semnificative sporuri demografice, diferențele substanțiale de pe plan local conturau un fundal net favorabil educației în limba oficială, limba română.

Odată cu generalizarea învățământului de 8 ani, obiectiv atins în a doua jumătate a deceniului șase, au fost trasate principiile sarcinilor de viitor. Prevederile Legii nr. 11/1968 privind învățământul în Republica Socialistă România stipulau prelungirea la 10 ani de studiu a duratei învățământului general obligatoriu și diversificarea învățământului liceal prin lărgirea rețelei liceelor de specialitate.

În 1968, reorganizarea administrativ-teritorială, urmată de reînființarea, după 18 ani, a inspectoratelor școlare județene, ar fi trebuit să conducă la o descentralizare a puterii, în sensul asigurării unor cadre organizatorice mai adecvate atât utilizării optime a specificului local, cât și creșterii gradului de conducere participativă. Cu toate acestea, atât centralismul decizional, cât și modelul planificării strategice au rămas o marcă a sistemului, prezentă și în educație: „Liceele de specialitate au fost create în 1966 cu scopul de a asigura, pe lângă o formație generală, și o specializare necesară atât continuării studiilor în învățământul superior tehnic, cât și integrării în

¹⁴ În circumstanțele unei contracții bugetare severe, specifice celei de a doua jumătăți a deceniului opt, recensământul din 1987 nu a fost derulat, fapt care a generat printre altele necunoașterea datelor statistice privitoare la distribuirea populației după apartenența etnică.

¹⁵ Având în vedere faptul că, în 1987, din lipsa resurselor bugetare, nu s-a mai efectuat recensământul populației, estimarea numerică a populației de etnie maghiară s-a realizat pe baza datelor *Anuarului statistic* al Republicii Socialiste România, 1989, și a celor din articolul *Tankönyvkiadás (1948–1989)* [ediție de manuale (1948-1989)], (Rózsa & Dávid, 2010), în care, conform statisticilor oficiale, în 1987, procentul maghiarilor în populația țării era de 7,9%.

producție (...) Guvernul acordă o mare importanță acestei forme specializate de educație secundară.“ În cursul planului cincinal 1971-1975 (...) (ME, p. 28).

Adoptarea Legii nr. 11/1968 a dat semnalul reorganizării liceelor real-umaniste, denumite astfel după 1956, și transformării lor treptate, începând cu 1970, în licee industriale sau de specialitate. Pentru a optimiza procesul educațional în raport cu nevoia crescândă de forță de lucru mediu calificată, în anii '70, în Cluj au fost edificate noile sedii ale școlilor profesionale: de construcții și transporturi în cartierul Gheorgheni, de confecții în Mănăstur, respective, de mecanică și utilaj greu în Mărăști.

În acest context, a avut loc o controversă politico-administrativă, legată de direcția pe care autoritățile doreau s-o imprime evoluției instituționale care deservea tineretul maghiar. Într-un memoriu trimis Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară (COMNM), autorul¹⁶ deplângea faptul că nu a fost invitat la consfătuirea ținută la Cluj în problema învățământului: „Cei invitați – cunoscuți ca «prevăzători» în privința «luării de poziție» – și-au exprimat dezacordul și nu au semnat planul de învățământ conform căruia liceele de specialitate în județul Cluj vor porni fără secții în limba maghiară și ca urmare, începând cu toamna acestui an, cca. 12 clase în limba maghiară își vor înceta activitatea (în urma desființării unor clase din licee teoretice cu limba de predare maghiară)” (ISPMN, 1971, f. 237).

Deși nu oferă o descriere detaliată privind metamorfoza școlară pe limbi de predare, datele Tabelului 4, sintetizate din informațiile *Caietului Statistic* al municipiului Cluj-Napoca (DJSC, 1985–1986, p. 46), redau prefacerile de ansamblu, survenite de-a lungul vremii.

Rețeaua școlară, personalul didactic și elevii din oraș au cunoscut o creștere a efectivelor, din 1965 până în 1985, de 12%, 19%, respective, 45%. Evidențele mai detaliate indicau faptul că aportul școlarizării primare și gimnaziale, care, în timp, crescuse cu aproximativ o treime, era rezultatul adaptării școlarizării la evoluțiile demografice conexe creșterii natalității din intervalul 1966-1984 iar sporul de ansamblu era explicabil îndeosebi prin dublarea în timp a numărului de liceeni ca efect al politicilor de dezvoltare a acestui segment educațional. Așadar, creșterea substanțială de ansamblu se datora preponderent politicilor sectoriale de susținere a extinderii și diversificării instruirii liceale.

Până în anul școlar 1980-1981, numărul de elevi a crescut cu mult peste ritmul de dezvoltare a rețelei școlare, fiind într-o continuă evoluție până în anul școlar 1985–1986. În privința școlilor și a cadrelor didactice, s-a înregistrat o tendință de creștere până în preajma anului școlar 1980-1981, apoi a urmat un declin. În urma analizei situației din educație la Plenara CC a PCR din 18-19 iunie 1973, a fost decisă orientarea spre finalități practice imediate a fiecărui ciclu de învățământ,

¹⁶ Traducerea scrisorii trimise de un reprezentant politic al comunității maghiare locale, Balogh Edgár, către COMNM, este anexată în dosarul anului școlar 1970-1971 (ISPMN, 1971, f. 237)

planificându-se o generalizare a învățământului liceal prin introducerea învățământului obligatoriu de 12 ani (ME, p. 9).

După cum indicau evidențele consemnate în același repertoriu statistic local, direcția trasată de dezvoltare a învățământului a fost urmată, crescându-se cifra de școlarizare, însă fără asigurarea spațiilor de instruire aferente și a personalului didactic adaptat noilor nevoi, adică printr-o susținere bugetară neadecvată realităților din teren, ceea ce a generat în consecință o calitate scăzută a procesului educativ. Pentru intervalul 1965-1986, numărul elevilor aproape s-a dublat, în timp ce numărul școlilor și cel al cadrelor didactice a înregistrat creșteri modeste. Conform statisticilor municipale, investițiile în învățământ au avut, între 1965 și 1978, o tendință ușor crescătoare, ulterior înregistrându-se numai scăderi, accentuate mai ales în a doua jumătate a anilor '80. Spre exemplu, în 1985, valoarea investițiilor alocate, în sumă de 25.570 lei, reprezenta mai puțin de 15% din suma de 167.232 lei alocată în 1978 (DJSC, 1985-1986, p. 44).

Pentru o perioadă mai îndelungată, cuprinsă între anii 1965 și 1986, același *Caiet* (DJSC, 1985-1986, pp. 150-156) conține o serie de date interesante privitoare la învățământul liceal din municipiu. Evoluția în timp a liceelor, în funcție de profiluri, după cum este prezentată în Tabelul 5, atestă detașarea netă a învățământului industrial. Acesta a cunoscut o creștere continuă, deosebit de spectaculoasă (de 85% a numărului de unități școlare și de 95% a efectivelor înscrise), evoluând de la 3 licee cu 894 de elevi, în 1965, la 20 de licee cu 19685 de elevi. În 1986, cel industrial agrar, desfășurat și în secții aparținând unor licee cu un profil diferit, a cunoscut și el o triplare a numărului de elevi.

Ideea integrării cât mai rapide și eficiente a absolvenților în producție:

„În cursul planului cincinal 1971-1975 raportul dintre liceele de cultură generală și de artă și liceele de specialitate, care în prezent este de 2:1, va deveni de 1:1.” (ME, p. 28), promovată de către guvernul comunist, a condus la creșterea numerică a liceelor de specialitate (în ordinea descrescătoare a ponderii lor: licee industriale, agricole, economice, pedagogice, sanitare și silvice) din preajma anului 1976.

Urmându-se liniile directoare specifice etapei, în baza Ordinului de ministru nr. 434/1976, au fost redenumite liceele de cultură generală „licee real-umaniste”. (În 1974 fusese redenumit și orașul, în „Cluj- Napoca”, indicându-se, prin aceasta, nu numai originile sale și importanța lor ca fundament al identității naționale, bazate pe teza primordialității, ci și românizarea orașului (Györke, 2017, pp. 21–69)). Așadar, în 1977, au fost redenumite 22 de licee de cultură generală și 16 licee industriale, urmând ca acestea să fie numerotate sau, după caz, denumite după marile întreprinderi clujene: „Tehnofrig”, „Clujeana”, „Armătura”, „Unirea”, „Terapia” (ISPMN, 1977, ff. 269-286), pentru care pregăteau viitori muncitori. În anul următor, s-au operat noi redenumiri ca rezultat al transformării unora dintre liceele real-umaniste în licee de specialitate. În urma schimbărilor din 1977, rețeaua liceelor din Cluj-Napoca (redată în Tabelul 6) se prezenta astfel: 22 licee real-umaniste și de

specialitate, 16 licee industriale, în total 38, dintre care cu limba de predare maghiară 4 real-umaniste și de specialitate și 6 industriale.

Tabelul 6
Licee clujene și cifre de școlarizare în anul școlar 1977–1978

Anul școlar 1977–1978	Licee real-umaniste, de specialitate și industriale			
	Licee și secții		elevi	
	Nr.	%	Nr.	%
Cluj, dintre care	38	100	22.631	100
lb. maghiară	10	26	1.892	15

Liceele de specialitate cu predarea în limba maghiară erau de: matematică-fizică, filologie-istorie, științele naturii, educație fizică și artă, cele industriale având profiluri precum: mecanică, industrie ușoară, electrotehnică, construcții, prelucrarea lemnului (ISPMN, 1978, ff. 103- 104). Este de precizat că, din punct de vedere organizatoric, așa numitele licee cu predare în limba maghiară erau, de regulă, reprezentate de câte o singură clasă pe an de studiu cu predare în limba maghiară în cadrul liceelor mixte româno-maghiare. În 1977, în condițiile unei ponderi a populației maghiare a urbei de aproape 33 de procente¹⁷, în pofida diversificării specializărilor liceale, cifrele de școlarizare în limba maternă erau foarte limitate, ponderea de 15% în totalul liceenilor clujeni indicând o școlarizare de sub 50% din potențialul comunității maghiare. Tinerii care nu reușeau să ocupe unul dintre puținele locuri din învățământul în limba maternă, adică mai mult de 50% dintre toți candidații, în condițiile obligativității duratei de 10 ani de școlarizare, erau nevoiți să-și continue studiile în limba română.

La asta se adaugă și extinderea practicii instituțional-educatională de a se preda o serie de materii în limba română, ca urmare a ideilor exprimate tot mai puțin voalat în discursul politic autohton, conform cărora insistența menținerii de către comunitatea maghiară a unor valori cultural-identitare specifice constituie un obstacol al participării sale depline la desăvârșirea idealurilor de propășire a națiunii socialiste.

Dacă, în etapa precedentă, conturarea ideologiei național-comuniste s-a manifestat vizibil în sfera învățământului printr-o „vânătoare de vrăjitoare” concretizată în identificarea, contabilizarea și blamarea acelor cadre didactice din rândul „naționalităților conlocuitoare” care „nu cunosc în suficientă măsură limba română” (ISPMN, 1968, f. 99), acum munca de propagandă viza actul pedagogic: „Potrivit indicațiilor conducerii superioare de partid, numărul orelor care se studiază în limba maternă în liceele cu predarea în limbile naționalităților

¹⁷ Calculele au fost întocmite în baza datelor statistice publicate în lucrarea: *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája (1850-1992)* [Statistica etnică și confesională a Transilvaniei] (Varga, 2002).

conlocuitoare reprezintă un procent de 60-70% din totalul orelor, în funcție de profilul liceului” (ISPMN, 1979, f. 111).

Suprapunerea dintre practicile organizării instruirii în limba maternă, noile inflexiuni ideologice, promovatoare a ideilor omogenizării sociale și circumstanțele demografice, defavorabile maghiarimii clujene, au creat un fundal limitativ pentru manifestarea instituțională a propriei identități etno- culturale. Ca urmare, în deceniul următor, atât funcționarea rețelei liceale, cât și menținerea cuprinderii școlare au devenit problematice.

În condițiile unei presiuni exercitate de creșterea continuă a populației orașului, a prelungirii duratei învățământului obligatoriu, dar și a unei contracții bugetare severe, lipsa investițiilor pentru înnoirea sau menținerea în stare funcțională a școlilor, extinderea excesivă a învățământului industrial și degradarea bazei materiale a școlilor de specialitate industrială au condus la o uniformizare accentuată a învățământului. Necesitatea satisfacerii cu celeritate a nevoilor tot mai mari de forță de muncă industrială a determinat înlocuirea continuă a diverselor specializări liceale teoretice, cât și a celor industriale, cu clase de mecanică, care, de regulă, asigurau o pregătire teoretică medie sau mediocră și cel mult o instruire tehnică elementară.

În aceste circumstanțe, în anii 1984 și 1985, în ultimele licee maghiare de sine stătătoare din Cluj-Napoca au fost înlocuite clasele de specialitate cu limba de predare maghiară cu clase cu profil mecanic cu predarea în limba română (Gaal, 2016, p. 264), iar după 1985, rețeaua națională a învățământului liceal cu predarea în limba maghiară nu mai dispunea de nicio unitate de sine stătătoare. În anul școlar 1987-1988, în județul Cluj funcționau un număr total de 18 secții de învățământ liceal cu predarea în limba maghiară, cu un efectiv de 3.799 elevi (ISPMN, 1988, ff. 182-183). În condițiile înregistrării, între 1948 și 1989, a unui spor demografic al populației de etnie maghiară de cca. 23%, comparația realităților proprii instruirii liceale în limba maghiară din Cluj-Napoca (în pragul răsturnării regimului dictatorial) cu evidențele educaționale orășenești specifice anului școlar 1950–1951 (5 licee de sine stătătoare, 14 secții, 3179 elevi) indică regresul semnificativ al oportunităților educaționale. Comparativ cu evoluția învățământului liceal în limba maghiară pe plan național, cel din urbe, în 1989, era procentual net inferior, Clujul fiind din acest punct de vedere un caz atipic, orașul în care „colonizarea” spațiului cultural și educațional maghiar a fost mai agresivă decât în alte părți.

5. CONJUGĂRI TEMPORALE

În baza studiului de caz desfășurat pentru a evidenția prefacerile educaționale din arealul local, propriu orașului Cluj (Cluj-Napoca), a putut fi surprinsă existența a două planuri tematice descriptive distincte: 1) cel al continuității, reflectat de caracteristici precum: centralizare, politizare și ideologizare; 2) cel al secvențialității,

obiectivat prin intermediul unor caracteristici dominante care au particularizat fiecare etapă evolutivă: alfabetizare, generalizare, specializare.

Dintre temele constant prezente în coordonarea sistemului educațional național și, în particular, a celui în limba maghiară, cea mai evidentă a fost cea a centralizării decizionale și organizatorice. Ca principiu organizatoric, noima centralizării a fost reprezentată de operativitatea materializării deciziilor luate în acord cu obiectivele asumate politic, deturnată însă de prescrierea unor țeluri nerealiste, greu acomodabile realităților din teren. Contează mai puțin dacă ea viza și în mod direct politizarea și ideologizarea sferei educaționale; cert este că unele dintre efectele sale se duc în această direcție. Până la jumătatea deceniului cinci al secolului trecut, politizarea a fost instrumentul epurărilor pe criterii de clasă, ulterior ea devenind mijlocul de promovare educațională și de legitimare politică a muncitorimii. În această configurație, ideologizarea a reprezentat calea justificării sociale, în sens de legitimare publică, a măsurilor întreprinse în domeniul învățământului. În context, au putut fi distinse cele două variante specifice vremii, respectiv cele de sorginte stalinistă și cele național-comuniste autohtone conturate în a doua jumătate a deceniului cinci. Cadrul normativ, materializat într-o serie de proceduri administrative și organizatorice, devenite în timp practici instituționale (neadecvarea criteriilor de efectuare a recensămintelor copiilor în raport cu structura etnică a populației și neadaptarea procedurilor de distribuire procentuală a cifrelor de școlarizare la specificul demografic al zonelor eterogene etnic; administrarea discreționară a imobilelor școlare; strămutarea familiilor și relocarea școlară ca parte a procesului de migrație internă și de urbanizare, precum și organizarea învățământului liceal de specialitate și a celui profesional aproape exclusiv în limba oficială), a dezavantajat semnificativ învățământul în limba maternă.

Prima perioadă analizată, 1948–1955, desfășurată sub imperativul alfabetizării și extinderii rețelei școlare pentru a asigura accesul maselor la învățătură, a schimbat din temelii rațiunea procesului educativ, subsumând-o luptei de clasă. Din perspectiva comunității maghiare clujene, această fază a debutat cu dificultățile organizatorice aferente etatizării instituțiilor școlare, mare parte dintre acestea fiind anterior în administrarea cultelor recepte. Ulterior, în anul 1954, contextul schimbării strategiei de profesionalizare prin educație a relevat, în pofida unei ponderi demografice mai consistente a maghiarilor, existența unui decalaj defavorabil instruirii în limba proprie.

A doua perioadă, 1956–1967, bazată pe generalizarea învățământului de 7 ani, a întâmpinat o serie de dificultăți, determinate atât de o evaluare defectuoasă a realităților demografice existente la vremea respectivă, cât și de starea necorespunzătoare a bazei materiale. Pentru învățământul în limba maghiară, această etapă a însemnat reducerea treptată a șanselor educaționale în raport cu populația majoritară.

A treia perioadă, 1968–1989, focalizată pe diversificarea și dezvoltarea învățământului liceal, a reliefat, cel puțin într-o primă fază (specifică anilor '70), un curs favorabil dezvoltării învățământului național, dar caracterizat de incertitudine pentru minoritatea maghiară. Pe fondul unei deficiente gestionări financiare

a sectorului educativ, o a doua etapă, specifică anilor '80, a indicat o tendință de uniformizare a educației postgimnaziale, care, în planul învățământului în limba maghiară din Cluj-Napoca, s-a soldat cu o accentuată dezinstituționalizare educațională și lingvistică.

REFERENCES

Cărți, studii, articole:

- Antal, G. L. (1993). *Situația minorității etnice maghiare în România*. „Múzeumi füzetek”, nr. 6.
- Băncilă, A. (2015, 8 octombrie). *Reforma administrativ-teritorială din anul 1956, primul pas spre emancipare de sub tutela U.R.S.S.* Accesat în 27 noiembrie 2019 la: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2670451
- Bărsănescu, Ș. (1978), *Educația, învățământul, gândirea pedagogică din România (Dicționar cronologic)*, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ceaușescu, N. (1979), *Dezvoltarea învățământului, științei și culturii în România*, Editura Politică.
- Dancsuly, A. (1969), *Învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare în România socialistă*. „Revista de Pedagogie”, XVIII, nr. 7-8, 130–137.
- Diószegi, L. & Süle, R. A. (Eds). (1990), *Hetven év: a romániai Magyarság története, 1919–1989* [Șaptezeci de ani: istoria maghiarimii din România, 1919-1989]. Magyarságkutató Intézet.
- Direcția Centrală de Statistică, (1959). *Recensământul populației din 21 februarie 1956: structura demografică a populației*, vol. III, Numărul și repartizarea teritorială a populației, Starea civilă, Naționalitatea, Limba maternă, Nivel de instruire, Familii.
- Enyedi, S. (1990). Oktatás [Învățământ]. In L. Diószegi, & R. A. Süle (Eds.), *Hetven év: a romániai Magyarság története, 1919-1989* [Șaptezeci de ani: istoria maghiarimii din România, 1919-1989.] (pp. 74–88). Magyarságkutató Intézet.
- Enyedi, S. (1991), *A Romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959)* [Situația învățământului maghiar în România (1944-1959)]. *Magyarságkutatás (1990–1991): A Magyarságkutató Csoport évkönyve*, Magyarságkutató Intézet, 43–74.
- Gaal, Gy. (1990). *Iskolánk története*. In *Tiltott évkönyv. A kolozsvári „Báthory István” alapította 411 éves liceum kiadványa* [Istoria școlii noastre în Anuarul interzis. Ediție aniversară la 411 ani de existență a Liceului „Báthory István”]. Liceum.
- Gaal, Gy. (2016). *Kolozsvár a századok sodrában: várostörténeti kronológia* [Clujul în vârtejul secolelor: o cronologie istorică a orașului]. Kriterion.
- Gál, K., Benczédi, G. & Gaal, Gy. (2007). *Fejezetek a Kolozsvári Unitárius Kollégium történetéből* [Fragmente din istoria Colegiului Unitarian din Cluj]. Editura Episcopiei Unitariene.
- Gergely, L. (Ed.). (1982). *Învățământul în limbile naționalităților conlocuitoare din Republica Socialistă România*. Editura Didactică și Pedagogică.
- Gheorghiu-Dej, G. (2010, 22 noiembrie). *Raport la cel de-al III-lea congres al Partidului Muncitoresc Român, 1960*. Accesat în 5 august 2018 la: http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/documente_PMR_PCR/congrese/1960%20Raport%20la%20Congresul%20al%20III-lea%20al%20PMR.pdf
- Györke, Z. (2017). *Napoca: o istorie recentă a Clujului. Obsesia românizării sub două regimuri politice 1974-2014*. Mega.
- Illyés, E. (1982). *National Minorities in Romania: Change in Transylvania*. Boulder: East European Monographs. CXII. Columbia University Press.
- Joó, R. (Ed.). (1988). *Report on the situation of the hungarian minority in Rumania*, Hungarian Democratic Forum.

- Kolozsvári, J. & Kovács, E. (2007). *A Világítótorony: A Kolozsvári Református Kollégium és Leánygimnázium története* [Farul: Istoria Colegiului Reformat și a Gimnaziului de fete din Cluj]. Stúdium.
- Koppándi, S. (Ed.). (1981). *A romániai magyar nemzetiség* [Naționalitatea maghiară din România]. Kriterion.
- Kovács, B. A. (1997). *Szabályos kivétel. A romániai magyar oktatásügy regénye: 1918, 1944–1948, 1996*. [Excepția de la regulă. Romanul problematicei educaționale maghiare din România: 1918, 1944–1948, 1996]. Kriterion.
- Lazăr, M. (2010). Privind departe, de aproape (un Cuvânt înainte). In R. Brubaker, M. Feischmidt, J. Fox, & L. Grancea, *Politică naționalistă și etnicitate cotidiană într-un oraș transilvănean* (Cuvânt înainte de Marius Lazăr, trad. Andreea Lazăr, după ediția Brubaker, R., Feischmidt, M., Fox, J. & Grancea, L. (2006). *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton University Press, pp. XIII–XXIV). ISPMN – Kriterion.
- Lucács, J. (2005). *Povestea orașului comoară*, Biblioteca Apostrof. Mândruț, S. (2000). Între „culpabilizare” și „compromis”. Intellectualitatea universitară maghiară din Cluj „ante” și „post” 1956. *Analele Sighet, VIII* (R. Rusan (Ed.) *Anii 1954–1969: Fluxurile și refluxurile stalinismului*), Fundația Academia Civică, 790–821.
- Márton, E. (2016, 17 noiembrie). *Volt osztály, nincs osztály* [A fost o clasă, nu mai e]. Accesat în 18 februarie 2020 la <https://www.bukarestiradio.ro/2016/11/17/volt-osztaly-nincs-osztaly/>
- Ministerul Educației și Învățământului. (1973). *Învățământul în Republica Socialistă România*. Ministerul Naționalităților. (1948) *A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában*.
- Nastasă, L. (Ed.). (2003). Studiu introductiv. In A. Andreescu, L. Nastasă, & A. Varga (Eds.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968)* (pp. 11–69). Fundația CRDE.
- Pascu, Ș. (1966). *Educația patriotică a tineretului*. Revista de Pedagogie, XV, nr. 11, 16–25.
- Pascu, Ș. (1974). *Istoria Clujului*. Consiliul popular Cluj.
- Pîrlea, I. (2016, 21 ianuarie) *Mai puține clase de liceu în Cluj-Napoca, din toamnă. Vezi care sunt școlile afectate*. Accesat în 6 martie 2020 la: <https://zcf.ro/educatie/--144400.html>
- Rózsa, M., & Dávid, Gy. (2010). Tankönyvkiadás (1948–1989) [Ediție de manuale (1948–1989)]. In N. Bárdi (Ed.), *Romániai magyar lexikon/ művelődéstörténet/irodalom* [Enciclopedie maghiară din România/istoria culturii/literatură]. Accesat în 18 octombrie 2019 la: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=127>
- Salánki, Z. (2021). *Învățământul preuniversitar în limba maghiară din România: repere clujene (1948–1989). O perspectivă sociologică* [Teză de doctorat nepublicată]. Școala de Studii Avansate a Academiei Române.
- Sasu, A. (2008). *Dicționarul limbii române de lemn*. Paralela 45.
- Scholten, J. (2015). *Tovarășul baron. O călătorie în lumea pe cale de dispariție a aristocrației transilvănene*. Corint.
- Stanciu, I. (1971). *Dezvoltarea învățământului între anii 1944–1970*. In C. C. Giurescu, I. Ivanov, N. Mihăileanu, D. Moroianu, I. Popescu Teiușan, I. Stanciu, & D. Todericiu, *Istoria învățământului din România* (pp. 334–336). Editura Didactică și Pedagogică.
- Tőkés, E. (2003). *Az örök iskola: lapok a kolozsvári „Báthory István” Gimnázium történetéből* [Școala perenă: file din istoria Gimnaziului „Báthory István”]. Stúdium.
- Varga, E. Á. (2002) *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája (1850–1992) [Statistica etnică și confesională a Ardealului]*. Accesat în 24 mai 2019 la: <https://varga.adatbank.ro/?pg=3&action=etnik&megye=13>
- Vincze, G. (1997). *A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1948 között* [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1948]. „Magyar kisebbség – nemzetpolitikai szemle”, Serie Nouă, III, nr. 1–2 (7–8), 393–415.
- Vincze, G. (1997). *A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1989 között*, I [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1989, I]. „Magyar kisebbség – nemzetpolitikai szemle”, Serie Nouă, III, nr. 3–4 (9–10), 375–403.

- Vincze, G. (1997). *A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944–1989 között*, II [Problematica învățământului minorității maghiare din România, între 1944–1989, II]. „Magyar kisebbség – nemzetpolitikai szemle”, Serie Nouă, IV, 1998, nr. 1 (11), 289–319.
- Vincze, G. (Ed.). (2003). *Történeti kényszerpályák, kisebbségi realpolitikák. II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989* [Traectorii istorice forțate – politici minoritare efective II (Documente pentru cercetarea trecutului minorității maghiare, 1944–1989)]. Pro Print Kiadó.

Colecții legislative:

Colecția de hotărâri și dispoziții (CHD) nr. 35 din 20 iunie 1956
 Monitorul Oficial nr. 87 bis din 13 aprilie 1948
 Monitorul Oficial nr. 177, partea I din 03 august 1948
 Buletinul Oficial nr. 21 din 22 aprilie 1949
 Buletinul Oficial nr. 77 din 8 septembrie 1950
 Buletinul Oficial nr. 50 din 27 septembrie 1952
 Buletinul Oficial nr. 1 din 10 ianuarie 1956
 Buletinul Oficial nr. 27 din 27 decembrie 1960
 Buletin Oficial nr. 60 din 1 octombrie 1966
 Buletinul Oficial nr. 17 din 17 februarie 1968
 Buletinul Oficial nr. 62 din 13 mai 1968
 Buletinul Oficial nr. 113 din 26 decembrie 1978

Documente inedite, documente de arhivă:

Direcția Județeană de Statistică, Cluj-Napoca. (1985–1996) *Caietul Statistic al Municipiului Cluj-Napoca*.
 Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale (ISPMN), fond Murvai László, Învățământul minorităților naționale, România, 1950–1989:
 1951, dosar an școlar 1950–1951.
 1968, dosar an școlar 1967–1968.
 1971, dosar an școlar 1970–1971.
 1977, dosar an școlar 1976–1977.
 1978, dosar an școlar 1977–1978, Rețeaua liceelor și claselor cu predarea în limbile naționalităților conlocuitoare, 1977–1978.
 1979, dosar an școlar 1978–1979.
 1988, dosar an școlar 1987–1988, Documentar. Învățământul cu predarea în limbile naționalităților conlocuitoare (exemplar dactilografiat, cu mențiunea *Secret de serviciu*).

Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, fond Sfatul Popular al Regiunii Cluj (SJCAN), Secțiunea Învățământ, 1950–1957, 1963–1965; Secțiunea Învățământ și Cultură, 1958–1962:
 1951, dosar f.n./1951, Raport de muncă la închiderea anului școlar 1950–1951. 1952a, dosar f.n./1952, Plan de lucru, referate, procese verbale, rapoarte de activitate, instrucțiuni, dare de seamă.
 1952b, dosar 3/1952, Planul de dezvoltare și rețeaua de unități în anul școlar 1952–1953.
 1952c, dosar f.n./1952, Raport de activitate școlară pe anul școlar 1951–1952. 1954a, dosar f.n./1954, Inv. 8, Instrucțiuni privind desfășurarea planului de școlarizare și rețeaua de unități pe anul 1953–1954 și situații.
 1954b, dosar f.n./1954, Vol. I, Inv. 14, Probleme de școlarizare, Plan de școlarizare și rețea școlară pentru învățământul de toate gradele pe anul școlar 1954–1955, de la raioane.
 1954c, dosar f.n./1954, Tablou cuprinzând unitățile școlare și numărul de clase din învățământul mediu în anul școlar 1954–1955.

- 1957, dosar f.n./1957, Vol. I, Inv. 19, Memoriu privind întocmirea planului de școlarizare și rețeaua școlară pentru anul școlar 1957–1958.
- 1958, dosar nr. 821/1958, Dări de seamă pe școli medii cu situația examenului de admitere în școli medii.
- 1959a, dosar f.n./1959, Vol. I, Inv.14, Probleme de școlarizare. Plan de școlarizare și rețea școlară pentru învățământul de toate gradele pe anul școlar 1959–1960, de la raioane.
- 1959b, dosar nr. 803/1959, Plan școlarizare 1958–1959, rapoarte de la raioane. 1960, dosar nr. 410/1960, Inv. 15, Decizia nr. 1333, 1129, 1334, Numiri de cadre la 1 septembrie 1960 și fixări pe posturi în orașul Cluj.
- 1961a, dosar nr. 1283/1961, Inv. 50, Plan școlarizare 1961–1962: indicații metodologice, situații.
- 1961b, dosar nr. 1282/1961, Inv. 47, Proiectul planului de dezvoltare a învățământului de cultură generală în perioada anilor 1961–1962.
- 1962a, dosar nr. 1282/1962, Vol. I, Inv. 44, Plan de școlarizare 1962–1963. Propuneri raioane.
- 1962b, dosar nr. 1283/1962, Inv. 47, Plan școlarizare 1962–1963. 1963a, dosar nr. 988/1963, Inv. 80, Plan școlarizare 1963–1964.
- 1963b, dosar nr. 993 b/1963, Vol. I, Inv. 82, Recensământul copiilor, 20 octombrie 1963.
- 1964a, dosar nr. 924/1964, Inv. 296, Rapoarte și dări de seamă ale Școlilor medii.
- 1964b, dosar nr. 988/1964, Vol. II, Inv. 94, Planul de școlarizare pe anul 1964–1965.
- 1964c, dosar nr. 988/1964, Vol. I, Inv. 93, Plan de școlarizare 1963–1964.